

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOS

Rakennushistoriallinen selvitys 2015

SISÄLLYS

Johdanto 2

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA

Taustaa 3

Asemakaavojen kehitys 8

Suunnittelijoita 11

Rakentuminen 12

NYKYTILANNE

Ominaispiirteitä 18

Rakennukset 22

ARVOT JA PÄÄTELMÄT 51

Lähteet 56

Johdanto

Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen alueen rakennushistoriallinen selvitys on laadittu alueen kaavoituksen selvitykseksi. Maastokäynti on tehty syksyllä 2014 ja selvitys on valmistunut kommenttien jälkeen elokuussa 2015.

Rakennushistoriallinen selvitys koskee Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen kiinteistönumeroita 402-412-214-2 ja 402-412-153-4 ja osoitteita Tehtaantie 5 ja 38, Pekka Halosen tie 34 sekä Juustolantie 13 ja 15.

Selvityksen on laatinut arkkitehtiyo Jaana Tahkokorpi, ja sitä on ohjannut ja sen laadusta vastaa arkkitehti SAFA Kai Tolonen FCG Arkkitehdit/FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy:stä.

Erittäin arvokasta tietoa ja aineistoa ovat antaneet Valion Lapinlahden tuotantolaitokselta insinööri Kari Nevalainen ja tuotantosihteeri Irmeli Valtanen, jotka ovat myös kommentoineet selvitystä. Työtä kommentoi myös hankkeen ohjausryhmä, johon kuuluivat Valion tuotantolaitoksen tehtaanjohtaja Kari Lappi ja tuotantopäällikkö Antero Ylitalo, Lapinlahden kunnan maanmittausinsinööri Päivi Lamberg ja rakennustarkastaja Eero Mykkänen sekä Arkkitehtiasema Oy:n arkkitehti Timo Takala. RE-Suunnittelu Oy on toimittanut työssä tutkitut piirustukset (ei mittakaavassa).

Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen alue kuuluu maakunnallisesti merkittävään Linnansalmen kulttuurimaisemaan (Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys osa 2 2011: 106–108).

Tämän selvityksen näkökulma painottuu enemmän alueen rakentamiseen ja kehittämiseen kuin yksittäisten rakennusten muutoksiin. Tuotantolaitoksen rakennukset on tehty eri aikojen teollista käyttöä varten ja usein tekniikan ehdoilla, mikä näkyy sekä niissä että alueen nopeassa muuttumisessa monin eri tavoin. Vain muutos on pysyvää.

Rakennuslupa No: 1		Rakennusviranomaisen merkintöitä: saapui 1)		Pvm	N:o
myönnetty 20.11.1959		☐ postissa			
RAKENNUSLUPAHAKEMUS		☐ hakija itse jätti			
		☐ asiamies		jätti	
Lapinlahden kunnan rakennuslautakunnalle 2)					
Allekirjoittanut anoo täten rakennuslupaa seuraavaan rakentamiseen:					
Rakennuspaikka	Kylä Ollikkala	Tila Piippula	N:o	oma- vuokraus	
Aikomukseni on rakentaa asuinrakennus, sauna, karjarakennus, riihi, asuinrakennuksen lisärakennus, asuinrakennus uudestaan, korottaa asuinrakennusta, sisustaa asuinrakennus kokonaan osaksi olennaisesti toisin kuin ennen (tarpeeton ylipyhyttään) Tehdasrakennus					
Rakennustoinenpide 1)	Rakennuksen käyttötarkoitus	Rahoitus 1)	Rakennusaine		
☒ uusi ☐ laajennus ☐ peruskorjaus	Kuivamaito o/y Rakentajan nimi Nastola Rakentajan osoite	☐ AL = asutuskassalainoituksen turvin tapahtuva rakentaminen. ☐ MAP = maaseudun asunto-olojen parantamista varten myönnetty rakennuslainat. ☐ AR = ARAVA:n lainoitus. ☒ M = muu rahoitus.	☐ puu ☒ kivi		
Uuden rakennuksen tai laajennuksen tilavuus 13,700 m ³ kerrosten lukumäärä 1-2 yhteiskeskittö kerrosala 2745 m ² saunahuoneistojen lukumäärä yhteiskeskittö huoneistola	Asuintalotyyppi 1) ☐ yhden tai kahden huoneiston talo ☐ rivitalo ☐ muu asuintalo ☒ pääasiallisesti muuhun kuin asumiseen käytetty talo	Peruskorjaus Lisähuoneita vanhoihin huoneistoihin huoneita	☒ viemärijohto ☒ vesijohto ☒ WC ☐ jämmän vesi ☐ kaasujohto ☒ sähkövalo ☐ sauna ☐ pesutupa		
Kerrostalon osalta asuinhuoneistojen ja -huoneiden luku ja huoneistoala selvitetään erillisessä liitteessä. Mukana seuraa Marjatta ja Jermo Laosmaan laatimat rakennuspiirustukset 3) ja asemapiirros 4) kaksin kappalein. Päätöksen pyydyän lähettämään postitse. Helsingissä joulukuun 20 päivänä 1959.		Mukavuudet 1) ☐ uunilämmitys ☒ keskuslämmitys			
Leima & lunastus 1220,-		Nimi: Kuivamaito Oy Laini Mela, Timo Heikkilä Ammatti: Osoite: Nastola			
		kappalein, joista hakija saa toisen takaisin päätöksellä varustettuna. stytyn arvoasteleminen on mahdollinen muunkin selvityksen perusteella, rakennus- man erityisiä rakennuspiirustuksia. Ellei rakennuspiirustuksia vaadita, on tässä huoneluku, seinärakenne, tulisijat jne tarkasti. 4) Asemapiirroksista tulee ilmetä rakennuksen sijainti muihin rakennuksiin, rakennuspaikan rajoihin, saapurin maahan ja liikkeneväylin nähden. Rakennuslupa voidaan kuitenkin antaa myös ilman asemapiirrosta yksinkertaisissa tapauksissa. Asemapiirroksen puuttuessa on hakemuksessa selostettava samat seikat, jotka tulisi ilmetä asemapiirroksista.			
5. B. S. 57. 0817/57/12					

Hakemuksen käsittely: (30.11.1959) 17/1 195.2 §

Asiassa hankitut lausunnot:

Asian käsittelyssä saapuvilla olleet asianosaiset:

Rakennuslautakunnan päätös:

Rakennustarkastaja

Rakennuslautakunta on tämän asian tutkinut ja harkitsee oikeaksi myöntää rakennusluvan seuraavin ehdoin 5): Että rakennus sijoitetaan tontille asemapiirroksessa m erkit- tyyn paikkaan ja rakennetaan hyväksytyjen rakennuspiirustusten ja suunnitelmien mukaisesti. Rakennustyön valvojaksi hyväksytään raken- nusmestari Uuno Järvinen.

Valitusosoitus:

Rakennuslautakunnan päätökseen tyytymätön saa hakea siihen muutosta kirjallisella valituksella, joka valittajan itsensä tai hänen laillisesti valtuuttamansa asiamiehen on annettava tai postitse omalla vas- tuulla toimitettava Kuopion lääninhallitukselle 30 päivän kuluessa siitä, kun valittaja on saanut päätöksestä tiedon. Valituskirjan oheen on liitettävä tämä päätös tai virallinen jäljennös siitä, selvitys tiedoksisaantipäivästä, ja muu selvitys, johon valittaja haluaa vedota.

Lapinlahdella tammi kuun 20. päivänä 1959.

Rakennustarkastaja KUNNAN RAKENNUSLAUTAKUNTA.

Eero Penttinen
(allekirjoitus)

Tämä päätös on tänään annettu/hakijalle henkilökohtaisesti/hakijan valtuuttamalle asiamiehelle 6)

Postissa lähetetty postitse.
(asiamiehen nimi)

Lapinlahdella tammi kuun 21. päivänä 1959.

kunnan rakennuslautakunta.

(allekirjoitus)

Ennen tulisijalla varustetun rakennuksen rakennustöiden aloittamista on siitä tehtävä ilmoitus rakennuslautakunnalle.

5) Rakennuspiirustuksien on myös tehtävä merkintä rakennusluvan myöntämisestä.
6) Tämä todistus kirjoitetaan sekä hakijan että rakennuslautakunnan kappaleeseen päätöksiä.

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Taustaa

Valion ja Lapinlahden tuotantolaitoksen synty

Valio perustettiin 4. heinäkuuta 1905 Helsingissä. Kokouspaikkana oli hieno hotelli Fennia. Paikalla oli 21 osuusmeijerin edustajat. 17 osuusmeijeriä lähti mukaan voinvientiosuusliikkeeseen, joka tarvittiin ulkomaan vovientiin. Jäsenmäärä kasvoi nopeasti, kun vovienti alkoi vetää hyvin. Voista tuli itse asiassa tärkein vientituote metsäteollisuuden tuotteiden jälkeen. Ulkomaanvienti toi tuloja, sillä kotimaan myynti oli melko pientä. Valiosta tuli pian merkittävä kauppapoliittinen toimija. (Perko 2005: 12.)

Valio on kokenut monia murrosvaiheita, kuten sortokaudet, Suomen itsenäistymisen ja kansalaissodan 1917–1918, 1930-luvun laman, talvi- ja jatkosodat, siirtoväen ja rintamamiesten asuttamisen sotien jälkeen, maaltapaon, 1990-luvun laman, EU-jäsenyyden ja markkinoiden vapautumisen sekä nykyisen Venäjän-viennin tyrehtymisen. (Perko 2005: 15.) Vaiheet ovat vaikuttaneet myös Lapinlahden tuotantolaitokseen.

Sodan jälkeen maidontuotanto alkoi palata sodanjälkeisiin lukuihin. Meijeriteollisuuden ongelmiksi nousivat sotia edeltävät ongelmat: maidontuotanto oli jyrkästi kausiluontoista ja kuorittua maitoa oli vaikea käyttää. Maitojauheen valmistus ihmisravinnoksi toisi näihin kysymyksiin helpotusta, mutta maitojauheen tuottaminen merkitsi myös entistä vaativampaa ja tehokkaampaa tekniikkaa. Tosin jauheen tekemisessä tarvittava tekniikka oli uutta ja siihen suhteuduttiin osin varauksellisesti. (Korhonen 1993: 9.)

Maitojauheen tuottamista oli suunniteltu jo 1920-luvulla, mutta hanke toteutui vasta sotien aikana, kun Valio hankki Salon ja Turun meijereihin tanskalaiset valssikuivaamot. Maitojauheen valmistus vähentäisi myös voivuorten kasvua, joten se kiinnosti sotien jälkeen jälleenrakennuskaudella. Maitopulveri Oy perustettiin Somerolla 16.4.1952. Nimi muutettiin Kuivamaito Oy:ksi vuonna 1958. Lapinlahdelle vuonna 1959 valmistunut tehdas oli kolmas Suomeen perustettu. (Korhonen 1993: 9–10.)

Voivuolet kasvoivat taas 1960-luvulla. Juustonkin kulutus alkoi kasvaa, sillä maidontuotanto oli kasvanut voimakkaasti. Tällöin Pohjois-Savon meijeriliitossa syntyi ratkaisu tilanteeseen: perustettiin Osuuskunta Yhteisjuustola vuonna 1968. (Perko 2005: 55.)

Yhteisjuustolasta tuli rakentamisaikanaan Suomen suurin emmentaljuustotehdas. Sopimus Lapinlahden kunnan kanssa allekirjoitettiin 22.9.1969. Juustolaa alettiin suunnitella Kuivamaito Oy:n tehtaiden viereen. (Korhonen, Breilin & Vilén 1994: 85.)

Valion alue ennen vuotta 1962.

1. Kuivamaito Oy, Lapinlahden tehdas.
Yleiskuva tehdaslaitoksesta.

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Taustaa

Maiseman muutos: Jokivarren viljelysaukeasta teollisuuslaitokseksi

Lapinlahden Valion tuotantolaitos sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla Linnansalmen itärannalla. Onkivesi alueaa Koivuselälle etelässä ja pohjoispuolella on rannoiltaan vaihtelevapiirteinen matala Lapinlahti. Linnansalmi näyttää jokimaiselta. Linnansalmen kulttuuriympäristö on maakunnallisesti merkittävä.

Valion tuotantolaitos on rakennettu veden ääreen pääasiassa entisille pelloille, mutta alueella on toiminut myös saha. Linnansalmen länsiranta on yhä maatalouskäytössä. Tuotantolaitos oli alkuun matalahko piippua lukuun ottamatta. 1960-luvulla tehdasrakennukset alkoivat kasvaa korkeutta, ja alue kasvoi muutenkin kohti Lapinlahden kirkonkylää.

Nykyisin alueella on useita korkeita torneja ja piippuja. Tiilipiippu on purettu ja nykyiset entistä korkeammat piiput ovat teollisia teräsrakenteita. Punatiili yhdistää alueen tehdasrakennuskantaa. Viime aikoina on rakennettu myös useita metallilevyin verhottuja rakennuksia.

Tuotantolaitos näkyy Linnansalmen ylittävän sillan kohdalta ja rannan toiselta puolen hyvin. Tehtaantien suunnasta korkeat piiput ja alueen rakennukset näkyvät parhaiten. Muihin suuntiin ja kauemmas rakennukset eivät juuri näy puuston ja rannalta päin kohoavan maanpinnan vuoksi.

Valokuva 1970-luvulta.

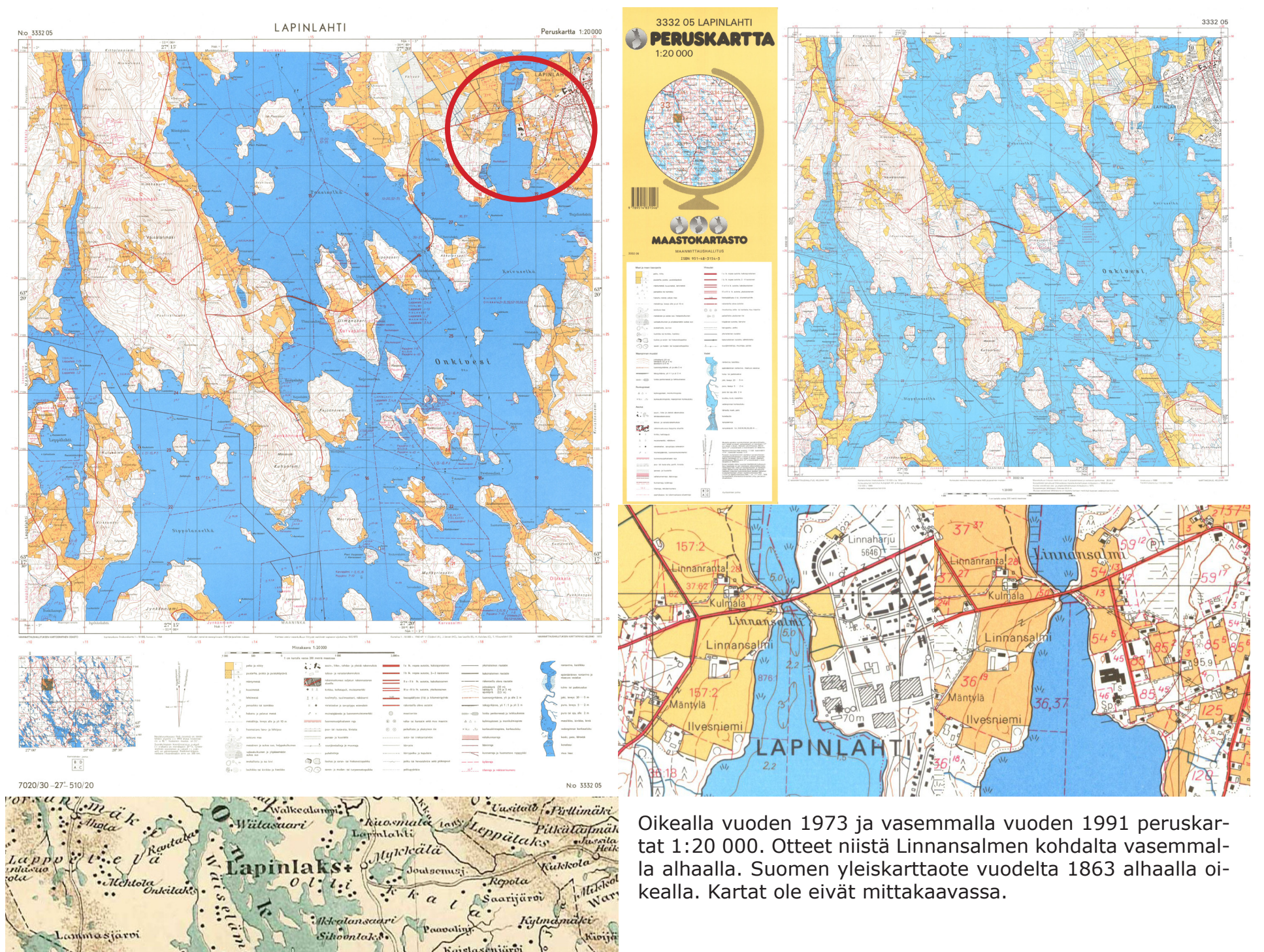
VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Taustaa

Vanhoja karttoja

Lapinlahtea koskeva 1800-luvun puolivälin Suomen yleiskartta (Karta öfver Finland : Sektionen D4 : sydöstra delen af Uleåborgs län med norra delen af Kuopio län. 1863.) kuvaa Lapinlahtea *Lapinlaks* yleispiirteisesti. Talojen paikkoja on merkitty, mutta kaikkia taloja ei ole nimetty. Linnansalmen länsirannalle on merkitty kaksi talonpaikkaa (nykyiset Linnansalmi ja Ilvesniemi?), joita ei ole kuitenkaan nimetty. Lapinlahden kirkon paikka on merkitty ristillä. Kirkon eteläpuolella on neljä taloa, joita ei ole nimetty. Talonpaikat eivät sijaitse Valion tuotantolaitoksen alueelle, vaan sen eteläpuolella. Lähin talo saattaa olla Väärni.

Vuoden 1973 peruskartta (Maanmittauslaitos 2015, nro 3332 05 Lapinlahti) perustuu vuosien 1968–69 kartoitukseen, joten esim. Lapinlahden 1970-luvulla rakennettua juustolaa ei vielä ole kuvattu. Sen sijaan kartassa on enemmän peltoa Linnansalmen ympäristössä kuin nykyisin. Valion tuotantoalueen laajentumissuunta viereisille pelloille on havaittavissa hyvin, kun karttaa vertaa nykytilanteeseen.

Vuoden 1991 peruskartta (Maanmittauslaitos 2015) perustuu vuoden 1988 ilmakuvaan ja vuoden 1989 täydennyskartoitukseen. Valion tuotantolaitoksen tehdasrakennukset on eroteltu asuinrakennuksista. Pellon määrä on vähentynyt tuotantolaitoksen puoleisella rannalla asuinrakentamisen ja tuotantolaitoksen laajentumisen vuoksi.

Oikealla vuoden 1973 ja vasemmalla vuoden 1991 peruskartat 1:20 000. Otteet niistä Linnansalmen kohdalta vasemmalta alhaalla. Suomen yleiskarttaote vuodelta 1863 alhaalla oikealla. Kartat ole eivät mittakaavassa.

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Taustaa

Lapinlahden tuotantolaitos osana Linnansalmen kulttuurimaisemaa

Valion Lapinlahden tuotantolaitos on osa maakunnallisesti merkittävää Linnansalmen kulttuurimaisemaa. Pohjois-Savon maakuntakaavan 2030 selostuksessa (2013, 106) mainitaan: ” Maakunnallisesti merkittävänä kulttuurimaisemana on osoitettu mm. Linnansalmen maisema Lapinlahdella, jonka ominaispiirteinä on Onkiveden länsipuolella aukeavat laajat pellot maatilojen pihapiireineen ja itäpuolella maiseman maamerkinä jatkuvasti laajentuneet ja laajentuvat Valion tehtaat kertomassa alueen maidonjalostuksen teollisesta kehittämisestä. Merkintä ei museoi Valion tehdasaluetta, vaan sallii sen kehittymisen osana maisemaa.”

Linnansalmen kulttuurimaisema

Valintaperuste: (R, H, M)

Lapinlahden taajama sijaitsee metsäisen Haminanmäen länsirinteellä, joka kuuluu Vieremälle ulottuvaan harjuvyöhykkeeseen.

Tätä molemmin puolin kehystää järvivyöhyke, jonka savipohjaiset rannat on tyypillisesti raivattu pelloiksi. Nämä avoimet kulttuurimaisemat, kuten Lapinlahdella Linnansalmen ja Lahdenperän alueet, luovat parhaimmillaan selkeän rajan taajamaan.

Linnansalmen kulttuurimaisema sijaitsee kirkonkylän pääkadun Linnansalmentien läntisenä päätteenä. Salmen länsiranta on säilynyt maanviljelyskäytössä Linnansalmen ja Vanhanpihan pihapiirejä ympäröivine laitumineen, peltoineen ja niittyineen. Itärannalla ovat Valion tehtaat, Tervolan talo ja uudempaa omakotiasutusta,

Olennainen osa Linnansalmen kulttuurimaisemaa on savolainen järvimaisema, joka avautuu etelään Onkivedelle ja pohjoiseen kapeana, ruohikkoisena vesistönä. Kaakkoon, Onkiveden yli näkyy Väärnin pappilan maisema ja Väär-

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Taustaa

ninsaari. Salmen yli kulkee Martikkalaan ja Väisälänmäelle johtava tie, joka siltoineen on tehty 1960-luvulla.

Linnansalmi on Ollikkalan kylän vanhimpia asutettuja alueita, kirjallisia tietoja kiinteästä asutuksesta on 1500-luvulta lähtien. Linnansalmen nykyinen maisema kertoo erityisesti alueen elinkeinohistoriasta. Nimensä matala salmipaikka sai eräkaudella, jolloin se oli Olavinlinnan kruununvoudin omistuksessa. Loivien rantapeltojensa ylälinjaan sijoittuneet yksittäiset maatilapihiirit, Linnansalmi, Vanhapiha ja Ilvesniemi muodostavat tyypillisen yläsavolaisen järvenranta-asutustyyppin.

Peltojen rakenne ja savipitoisuus kertovat 1800- ja 1900-luvuilla seudulla yleisesti tehdyistä järvenlaskuista, joilla saatiin maata erityisesti niittyheinää varten. Teollisen aikakauden jalostuselinkeinoja edustaa taajaman puoleiselle rannalle 1950-luvulta jatkuvasti laajentuneet Valion tehtaat.

Linnansalmi, maatilakeskus

Päärakennuksen ikää ei tunneta, navetta v. 1900. Valintaperuste: (R, H, M)

Linnansalmen talo on Halosen taiteilijasuvun kantatila, jonka pirtissä syntyivät mm. serkukset Pekka (v. 1865), Eemil (v. 1875) sekä Arttu (v. 1885) Halonen. Monilukuisen Halosen perhekunta joutuivat luopumaan talosta v. 1888 perimätiedon mukaan ruokavelkojen takia, mutta Eemil Halonen osti tilan takaisin v. 1908 ja asui tilalla vuoteen 1919 ennen muuttamistaan Helsingin Siltasaareen.

Useaan kertaan laajennetun vanhan päärakennuksen tarkkaa ikää ei tiedetä. Tuvan puoli on alkuaan rakennettu savutuvaksi, jonka itäpäädyssä oli jo 1870-luvulla keittiö, isäntäväen makuuhuone ja eteinen. Eemil Halosen ostettua tilan, rakennusta jatkettiin ja korotettiin muuttamalla katto taitekatoksi. Itäpäähän tehtiin sali ja kaksi makuukammaria.

Rakennuksen keskelle tuli kaksikerroksinen kuistirakennelma, jonka toisessa kerroksessa oli kansallisromantiikan

aikana muotiin tullut, katonharjan alle sijoitettu parveke. Itäpäätyyn tuli viihtyisä ateljeetila, jossa oli suuri päätyikkuna ja pohjoislappeella kattoikkuna (ikkunoitten rakenteet ovat säilyneet).

1940-luvulla taloon tehtiin peruskorjaus, jossa mm. vuorattiin hirsiseinät peiterimoituksella, kuistin parveke poistettiin ja taloon asennettiin keskuslämmitys. Pihaan rakennettiin uusi maatalan päärakennus 1990-luvulla, jolloin vanha jäi tyhjilleen. Vanhaa rakennusta on sen jälkeen vähitellen korjattu pyrkien palauttamaan sen alkuperäinen asu.

Pihapiiriin kuuluu komea porakivinavetta, jonka rakensi v. 1900 tällöin tilan omistanut merikapteeni Ulrik Stenbäck. Navetassa oli parret 60 lehmälle, sikala ja talliosa.

Rakenteellisesti ja teknisesti navetta oli edistyksellinen: perustukset kaivettiin kahden metrin syvyyteen ja juotokuppeihin tuli vesi automaattisesti vesijohtoa pitkin. Rakennusta kunnostettiin 1940- ja 1950-luvuilla, jolloin sen asu hieman muuttui. 1990-luvulla tilalle valmistui uusi asuinrakennus.

Vanhapiha

Vanhapihan tilan asuinrakennus on hirsirunkoinen, pohjakaavaltaan tyypillinen talonpoikaistalo. Rakennusta on eri vaiheissa korjattu ja muutettu. 1900-luvun alussa rakennuksessa oli kaksi tupaa ja niiden välissä pienempiä huoneita. Pohjoispään tupa on myöhemmin purettu, mutta osia sen kivijalasta säilynyt.

Rakennuksen iästä ei ole löytynyt asiakirjatietoja, mutta v. 2004 tehdyn ajoituksen mukaan eteläpäädyn tuvan hirret ovat 1880-luvun lopulta ja muu osa rakennusta 1830-luvun lopulta.

Rakennusta korotettiin v. 1939, jolloin vinttiin tehtiin kaksi asuinhuonetta. Viimeisin entistävä peruskorjaus tehtiin 1990-luvulla. Vanhapihan tilalle siirrettiin vuosina 1992-

1993 v. 1900 rakennettu Nerkoon kylän kansakoulu, jossa nykyisin toimii Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu.

Lisäksi pihapiirissä on entinen navetta, joka 1990-luvulla kunnostettiin verstasrakennukseksi. Vanhapihan rakennuskannasta on lisäksi säilynyt hirsinen yksittäisaitta. Rantaan laskeutuvan vanhan pihatien varteen on 1990-luvulla rakennettu savusauna vanhalle saunanpaikalle.

Valion tehtaat

Linnansalmen itärannalla, kirkonkylän taajaman laidassa sijaitsevat Valio Oy:n Lapinlahden tehtaat. Tehtaat on rakennettu useassa vaiheessa 1960-luvulta lähtien. Merkittävimmät osat tehdaskompleksista ovat Valion arkkitehtien Matti K. Mäkisen ja Kaarina Löfströmin suunnittelema.

Tervola

Tehtaiden lähetyvillä on taidemaalari Kalle Halosen (1899-1947) kotitalo Tervola, joka on säilynyt 1920-luvun asuunsa. Rakennuksen ullakkokerroksessa on tallella Halosen ateljeehuone.

(Lähde: Pohjois-Savon liiton kulttuuriympäristöselvitys 2011.)

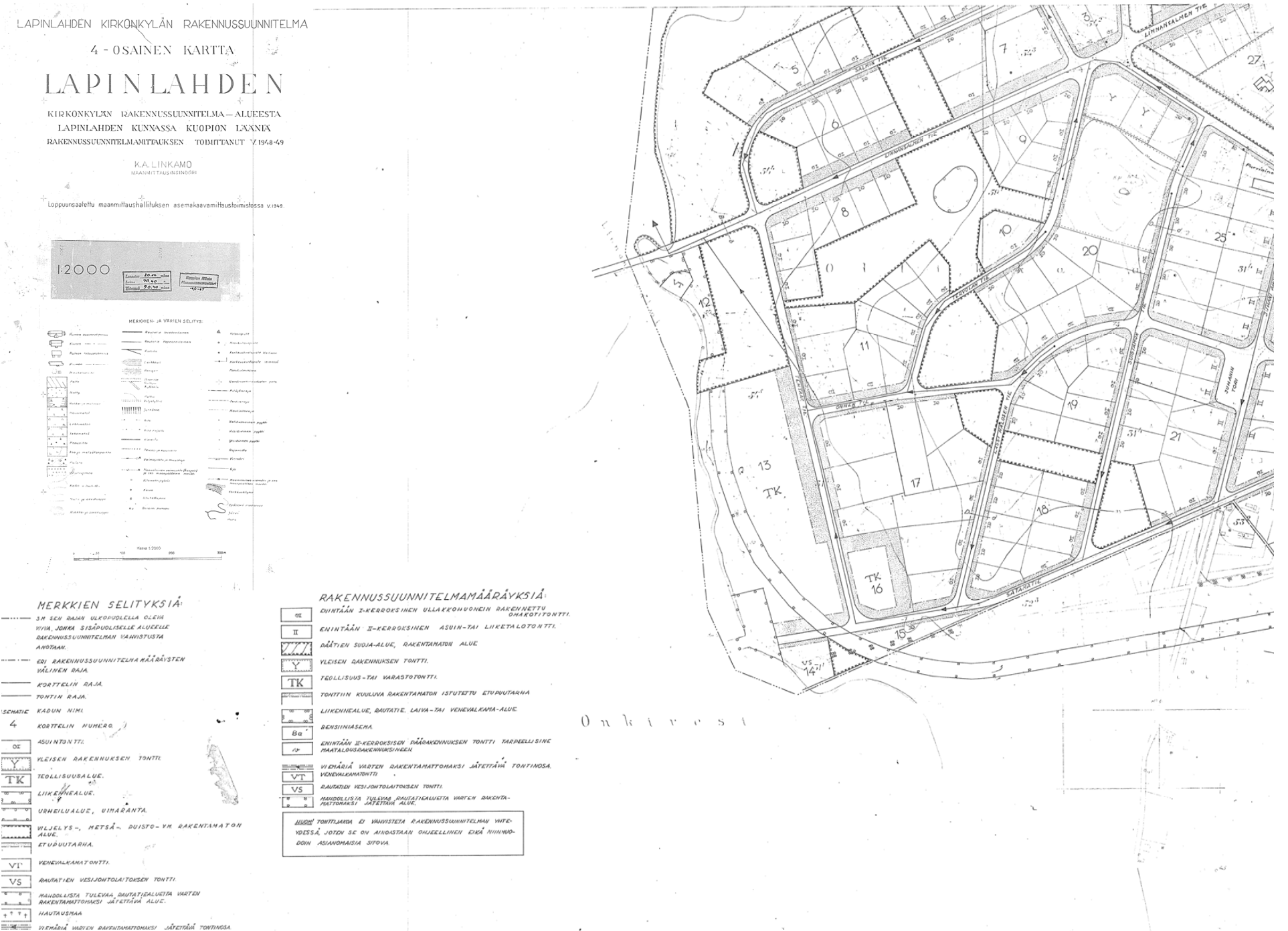
VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Asemakaavojen kehitys

Lapinlahden rakennuskaava 1953

Lapinlahden rakennuskaava vuodelta 1953 käsittelee Lapinlahden keskustaa. Valion aluetta koskevia rakennussuunnitelmamääräyksiä on muutamia. Rakennussuunnitelmamittauksen on toimittanut maanmittausinsinööri K.A. Linkamo vuosina 1948–1949.

Entisen Kuivamaito Oy:n tontti on varattu TK-määräyksellä *teollisuus- tai varastotontiksi*. Alueelle on jätetty mahdollisuus rakentaa rautatie ja rautatiealue. Nykyisen juustolan paikalla on rakennuskaavassa asuntotontteja.

Alueen tiet olivat vuonna 1953 nimeltään Tehtaantie, Onnentie (nykyisin linjaukseltaan hieman muuttunut Pekka Halosen tie) ja rantaan asti vievä Satamatie, joka on lyhentynyt nykyinen Pumppurannantie. Valion alueen pohjoispuolella Linnansalmen kohdalla on *viljelys- metsä- tai puisto- ym. rakentamaton alue*.

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Suunnittelijoita

Valion suunnittelutoimintaa ja suunnittelijoita

Valio Meijerien Keskusliike perusti Valion rakennusteknillisen neuvontatoimiston vuonna 1922 suunnittelemaan laitoksia ja niiden ylläpitoa. Neuvontatoimisto muuttui Valion rakennusosastoksi. Se kehittyi sotien jälkeen 1950–70-luvuilla arkkitehti- ja insinööriosastoksi, joka suunnitteli useita merkittäviä Valion tuotantolaitoksia. 1980-luvulla osasto tunnettiin Valiotekniikan rakennus- ja energiaosastona.

Laman aikaan suunnittelutoiminta yhtiöitettiin ja ulkoistettiin. Yksityisessä omistuksessa oleva toimisto on nykyisin nimeltään RE-Suunnittelu Oy. Yrityksessä toimii sekä arkkitehteja että insinöörejä. (<http://www.re-suunnittelu.fi/fi/historia>.) Arkkitehdit Kari Pessa, Heikki Ilmorinne, Ari Mäki-Marttunen, Ari Aho ja Osmo Syrjänen ovat suunnitelleet useita uudempia alueen rakennuksia sekä alueen laajentumista viime vuosina.

Valion Lapinlahden alueen arkkitehteina 1960–70-luvuilla toimivat Matti K. Mäkinen ja Kaarina Löfström. Heidät muistetaan Lapinlahdella yhä suorasukaisina ja asiaansa uskovina arkkitehtipersonoina (Nevalainen & Valta- nen 2014). Myös Antti Katajamäki on suunnitellut useita muutoksia tuotantolaitoksen rakennuksiin 1980-luvulla. Ensimmäiset alueen rakennusten piirustukset ovat Jermo ja Marjatta Laosmaan allekirjoittamia 1950-luvun lopulta. Arkkitehti Marjatta Laosmaa suunnitteli vielä 1970-luvulla Lapinlahden tuotantolaitokselle, mutta Jermo Laosmaa kuoli jo vuonna 1962.

Matti K. Mäkinen

1932–, Helsinki

Valion rakennusosaston päällikkö 1962–1982

Matti K. Mäkinen valmistui arkkitehdiksi TKK:sta v. 1958. Myöhemmin hänestä on tullut tekniikan lisensiaatti 1972 ja tekniikan kunniaohtori OYO:ssa ja TKK:ssa.

Valion rakennusosasto päällikön tehtävän (1962–1982) ohessa hänellä oli oma suunnittelutoimisto (1960–1982). Tämän jälkeen hän on työskennellyt Suunnittelurengas Oy:n toimitusjohtajana (1982–1985), Rakennushallituksen pääjohtajana (1985–1994) ja professorina Oulun yliopistossa (1979–1985) sekä TKK:ssa (1994–1997). Hän toimi Suomen Arkkitehtiliitto SAFA:n puheenjohtajana 1978–1981.

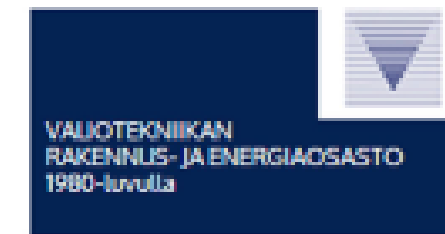
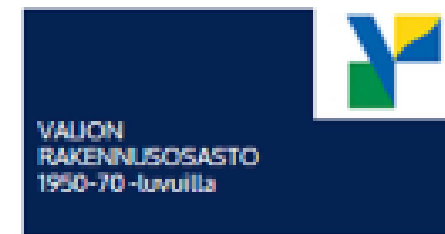
Matti K. Mäkinen on saanut mm. rakennustaiteen valtionpalkinnon 1978 sekä suomalaisen ja eurooppalaisen teräsrakentamispalkinnon. Hän on kirjoittanut useita arkkitehtuuria ja sen suhdetta yhteiskuntaan käsitteleviä teoksia.

Jermo Laosmaa

16.4.1911, Helsinki–12.11.1962

Valion rakennusosaston päällikkö 1950–1962

Jermo Pauli Johannes Laosmaa (ent. Lindholm) valmistui arkkitehdiksi Strelitzin teknillisestä opistosta Saksassa v. 1935. Laosmaa teki 1930- ja 1950-luvuilla paljon opintomatkoja, jotka suuntautuivat Ranskaan, Itävaltaan, Tanskaan, Ruotsiin, Länsi-Saksaan ja Hollantiin. Vaimo Marjatta Laosmaan kanssa laadittujen asuinrakennussuunnitelmien lisäksi hän työskenteli SOK:n rakennusosastolla (1937), Arkkitehtitoimisto Aalto & Kokolla (1938–1939), Insinööritoimisto Alfred A. Palmgrenilla (1939–1950) ja Valion rakennusosaston hoitajana (1950–1962).

Kaarina Löfström

1941–

Valion rakennusosasto 1968–1980

Kaarina Löfström valmistui arkkitehdiksi TKK:sta 1967. Hän työskenteli Valion rakennusosastolla (1968–1980), jonka jälkeen aloitti oman toimiston Kaarina Löfström Oy (1981–) ja toimi opettajana TKK:lla (1980–1993).

Hän on suunnittelutöissään ja opetustoimessaan erikoistunut työympäristöjen ja julkisten rakennusten suunnitteluun.

Kaarina Löfström on saanut tunnustuksena töistään mm. suomalaisen teräsrakennepalkinnon 1991 ja hänelle on myönnetty Suomen Leijonan Ritarikunnan 1. luokan ritarimerkki v.1995 sekä rakennustaiteen valtionpalkinto v. 2001.

Antti Katajamäki

1938–, Tampere

Valion rakennusosasto 1966–1984, pääarkkit.1977–1984

Valmistui suunnitteluinsinööriksi Tampereelta 1965 ja arkkitehdiksi TKK:sta 1970. Työskenteli Valion rakennusosastolla eri tehtävissä (1966–1984), jonka jälkeen aloitti oman toimiston Arkkitehti- ja rakennuttajatoimisto Antti Katajamäki Ky:n (1984–). Antti Katajamäki on saanut töistään mm. suomalaisen teräsrakentamispalkinnon v. 1980, 1983, 1986, 1987 ja eurooppalaisia teräsrakennepalkintoja v. 1980, 1987, 1989.

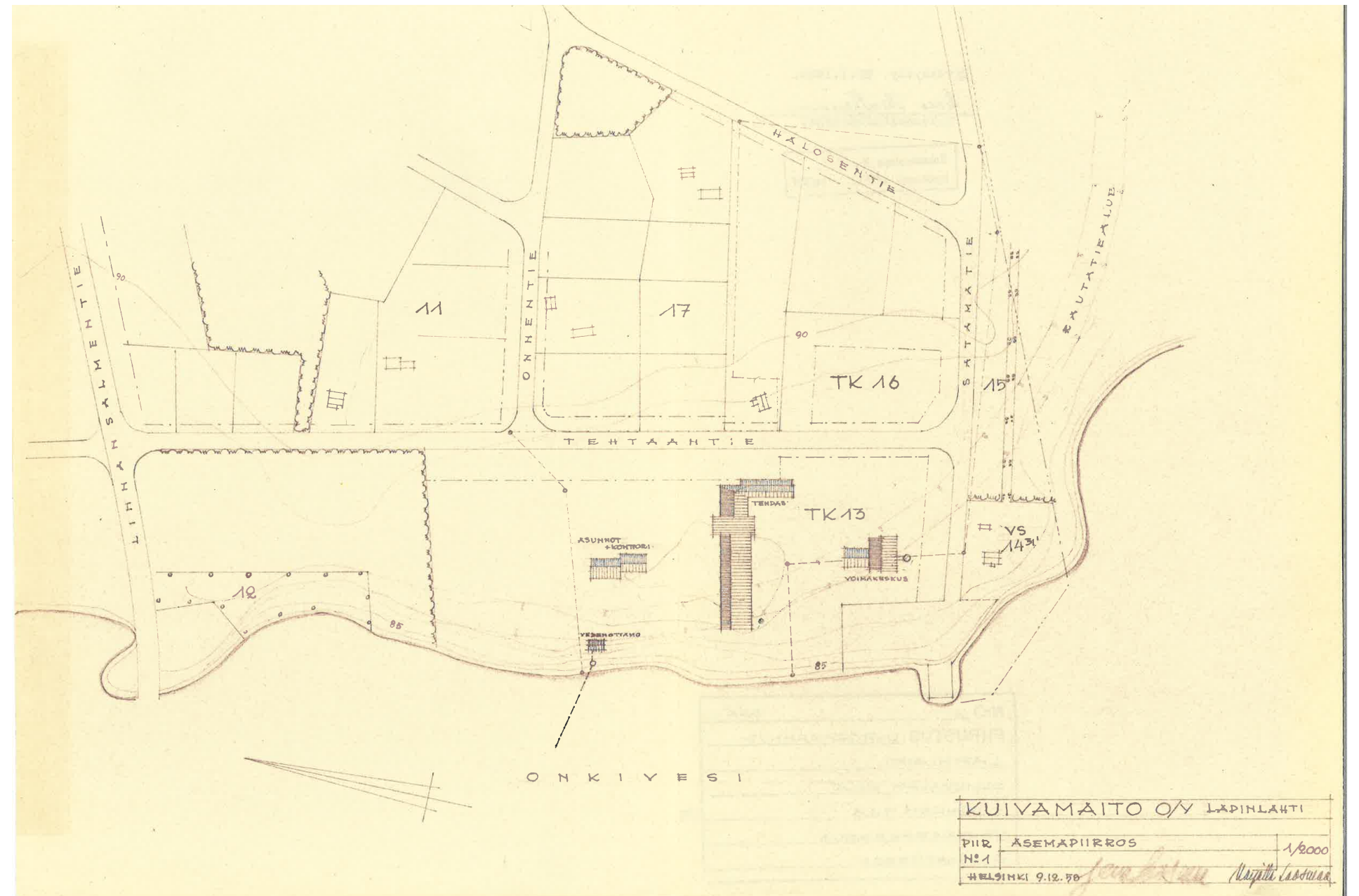
(Lähde: Avanto Arkkitehdit Oy: Valio Pitäjänmäen rakennushistoriaselvitys, 2013.)

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Rakentuminen

Valion Lapinlahden tuotantolaitos vuonna 1959 asemapiirroksessa

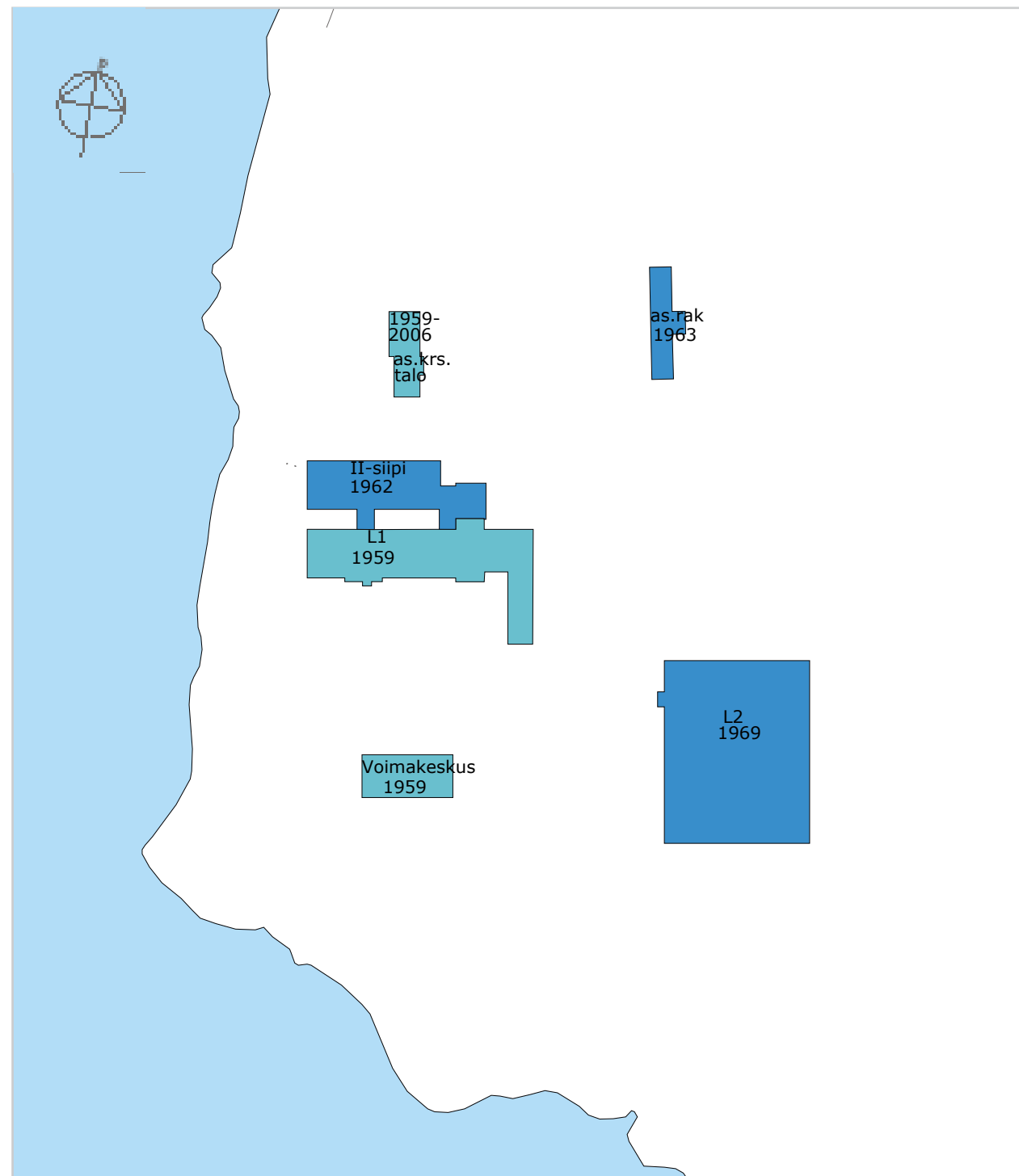

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Rakentuminen

Valion Lapinlahden tuotantolaitos vuonna 1969

- 1959 valmistunut
- 1960–1969 valmistunut

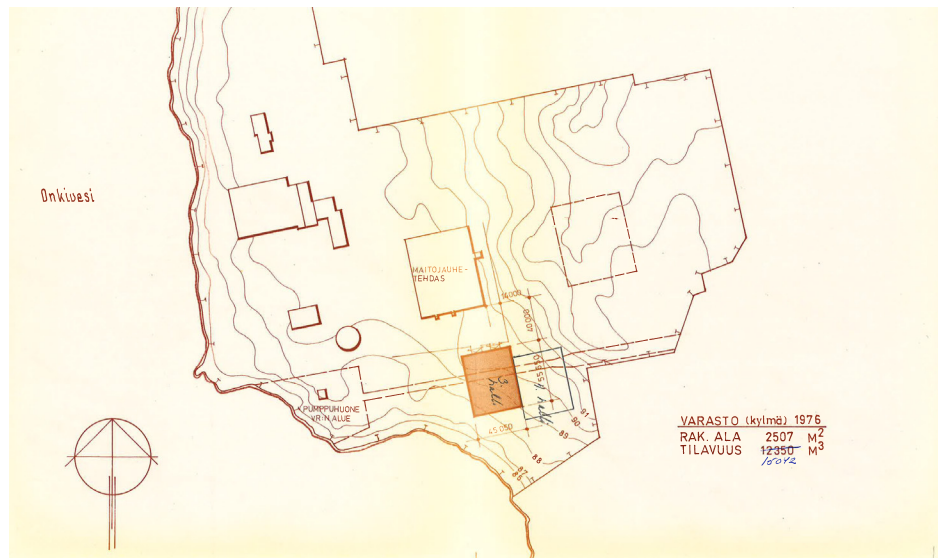

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Rakentuminen

Valion Lapinlahden tuotantolaitos vuonna 1979

- 1959 valmistunut
- 1960–1969 valmistunut
- 1970–1979 valmistunut

Asemapiirros 1976.

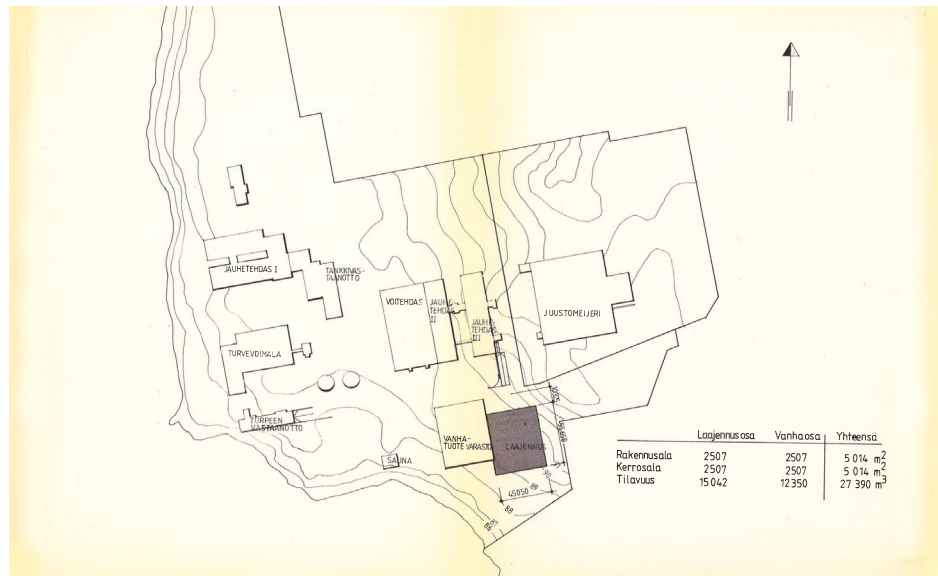
VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Rakentuminen

Valion Lapinlahden tuotantolaitos vuonna 1989

- 1959 valmistunut
- 1960–1969 valmistunut
- 1970–1979 valmistunut
- 1980–1989 valmistunut

Jauhevaraston laajennuksen asemapiirros 1984.

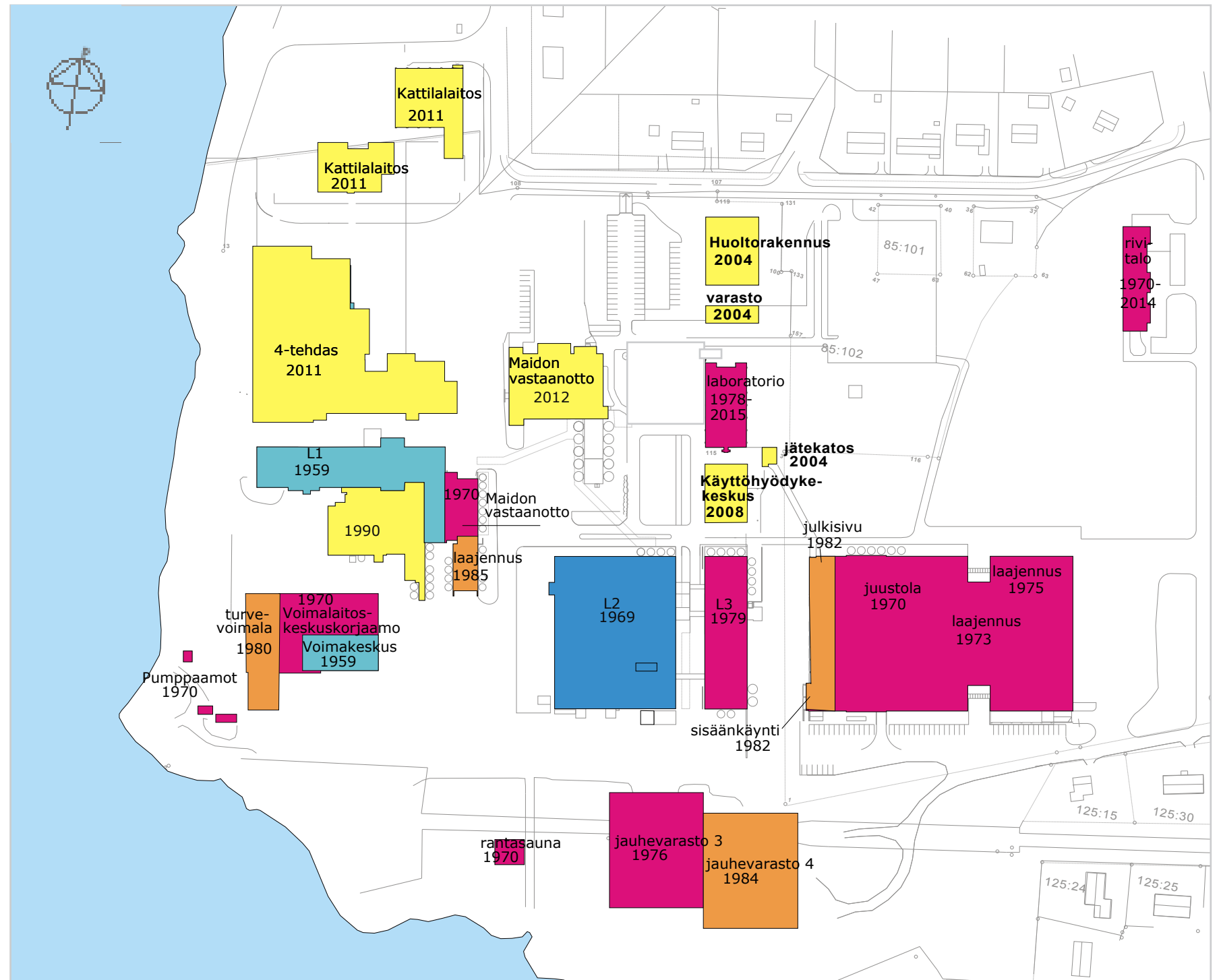

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Rakentuminen

Valion Lapinlahden tuotantolaitos syksyllä 2014

- 1959 valmistunut
- 1960–1969 valmistunut
- 1970–1979 valmistunut
- 1980–1989 valmistunut
- 1990–2012 valmistunut

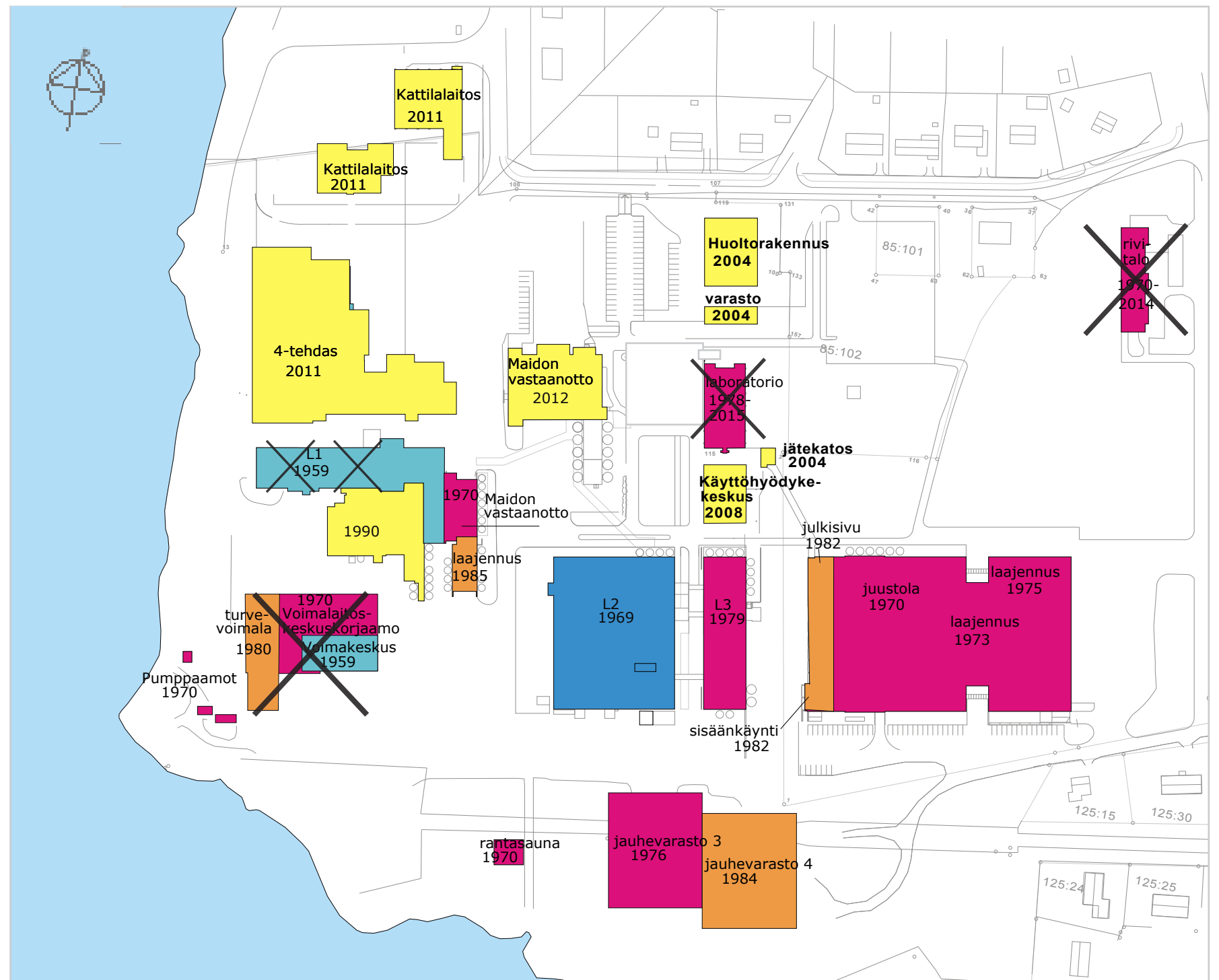

VALION LAPINLAHDEN TUOTANTOLAITOKSEN VAIHEITA – Rakentuminen

Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen tilanne elokuussa 2015

- 1959 valmistunut
- 1960–1969 valmistunut
- 1970–1979 valmistunut
- 1980–1989 valmistunut
- 1990–2012 valmistunut
- X
 purettu vuonna 2015

NYKYTILANNE – Ominaispiirteitä

Valion alueen ulkotilat

Valion Lapinlahden tuotantoalueen piha-alueita on suunniteltu lähinnä asemapiirrosten avulla. Suurimpaan osaan asemapiirroksista ei kuitenkaan ole tehty piha-alueita tai kasvillisuutta koskevia merkintöjä.

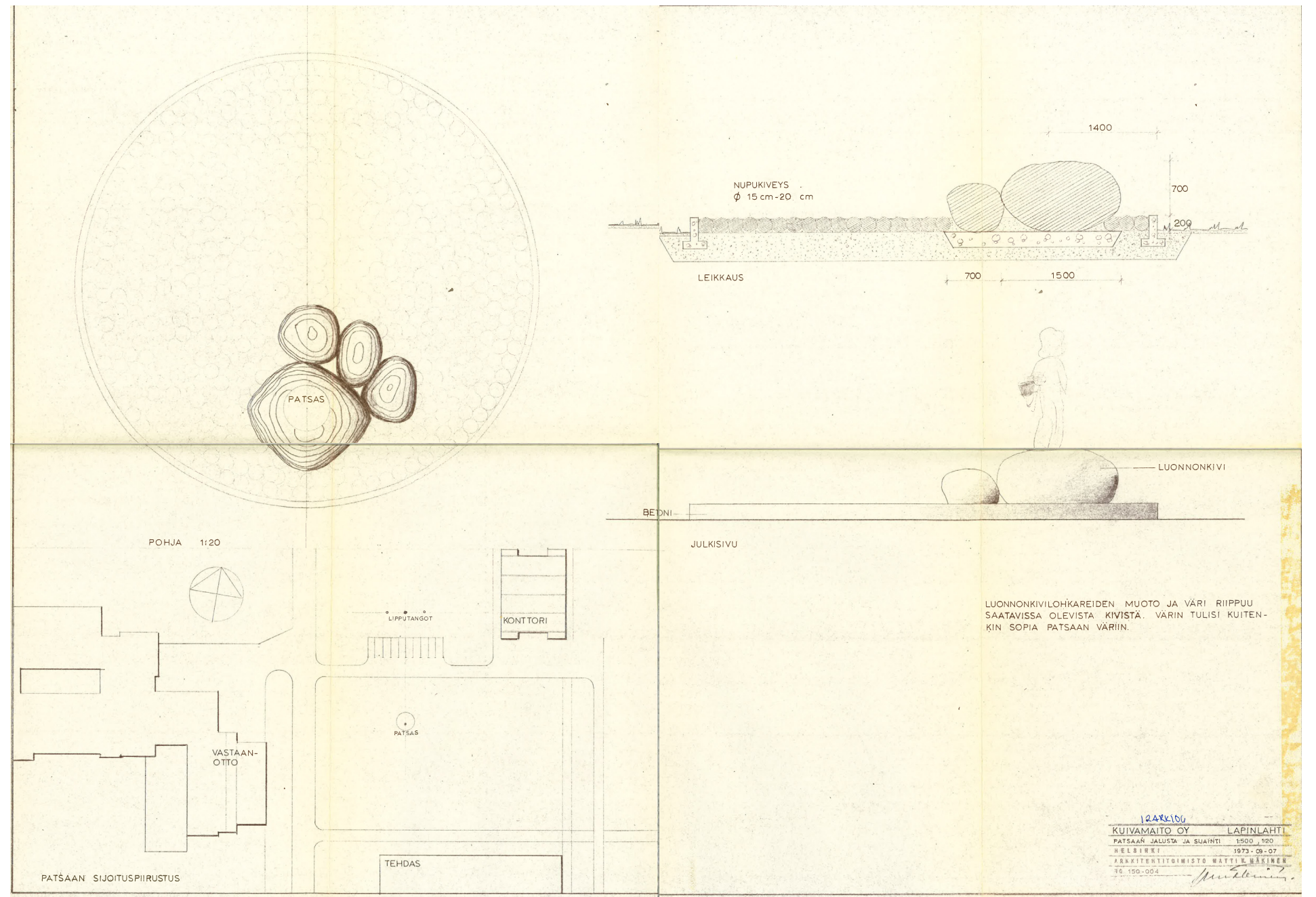
Vanhoista valokuvista näkyy, kuinka varsinkin laboratorion ja konttori-ruokalan eteläpuolista piha-aluetta on kuitenkin hoidettu puistomaisena nurmikenttänä, jota alueelle jätetty puusto reunustaa kauniisti. Myös L3:n ja juustolan väliset korkeat männyt näyttävät rinteessä komeilta.

Konttori-ruokalan edessä on ollut Matti K. Mäkisen suunnittelema patsaanjalusta vuodelta 1973 (piirustus). Patsas voitaisiin palauttaa pihalle rakennustöiden jälkeen. Mäkisen piirustuksissa esitetään myös liputus- ja pysäköinti-alue.

Jalankulkureitit laboratorion ja juustolan välillä on toteutettu laadukkaasti ja valaistu. Muutoin tehtaiden väliset alueet on pääasiassa asvaltoitu. Rakennus- ja muutostyöt vaikuttavat tuotantolaitoksen alueeseen vuoden 2015 aikana huomattavasti.

Tuotantoalue on nykyisin rajattu verkkoaidalla tehdasalueen turvallisuuden takaamiseksi. Tehtaantien päähän on tehty laadukkaasti toteutettu pysäköintialue. Muutoin tehdasalue on suurten rakennustöiden vuoksi työmaana. Tehtaiden väliset alueet on asvaltoitu raskasta liikennettä varten.

Piha-alueiden maisemallisesti hienoja elementtejä ovat kookkaat puut, rantavyöhyke, läheiset pellot, Onkivesi ja näkymät järvelle. Rantasaunan vehreä ympäristö tehdasalueesta erillään rannassa on maisemallisesti erittäin kaunis.

Puistomaisesti hoidettu piha-alue 1970-luvun asussa.

NYKYTILANNE – Ominaispiirteitä

Valion alueen julkisivumateriaaleja

NYKYTILANNE – Ominaispiirteitä

Valion alueelle tyypillisiä teollisenkisiä sisä- ja ulkodetaljeja

NYKYTILANNE – Ominaispiirteitä

Hygieniaan liittyviä muistutuksia

Korkea hygieniataso ja tiukat hygieniaan liittyvät vaatimukset näkyvät selvästi läpi tehdasalueen ja varsinkin rakennuksissa. Suurimpaan osaan sisätiloista ei ulkopuolinen pääse, mutta käsien pesemisestä muistutetaan usein eri-ikäisin kyltein. Nämä muistutuskyttilit kertovat omaa mielenkiintoista tarinaansa tuotantolaitoksesta.

PESITKÖ
KÄTESI?

NYKYTILANNE – Rakennukset

Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen alueen rakennukset

Alueen rakennukset voidaan jakaa seuraaviin arkkitehtuuria ja kaupunkikuvallisia piirteitä kuvaaviin ryhmiin.

1950-luvun lopun matalahko vaakasuuntainen arkkitehtuuri, jälleenrakennuskauden henkeä:

L1, jauhetehdas 1, alkup. osat (purku osittain 2015)
voimakeskus, alkuperäiset osat (purettu 2015)
kerrostalo (purettu 2005)

1960-luvun vaakasuuntainen punatiilimodernismi:

asuntola B (purettu 2000)
Juustolan rivitalo (purettu 2015)
keskuskorjaamo (purettu 2015)
rannan pumppaamo

1960–70-lukujen punatiilitehdasarkkitehtuuri korkeine torneineen:

L2, jauhetehdas 2
L3, jauhetehdas 3
juustola

1970-luvun futuristinen arkkitehtuuri:

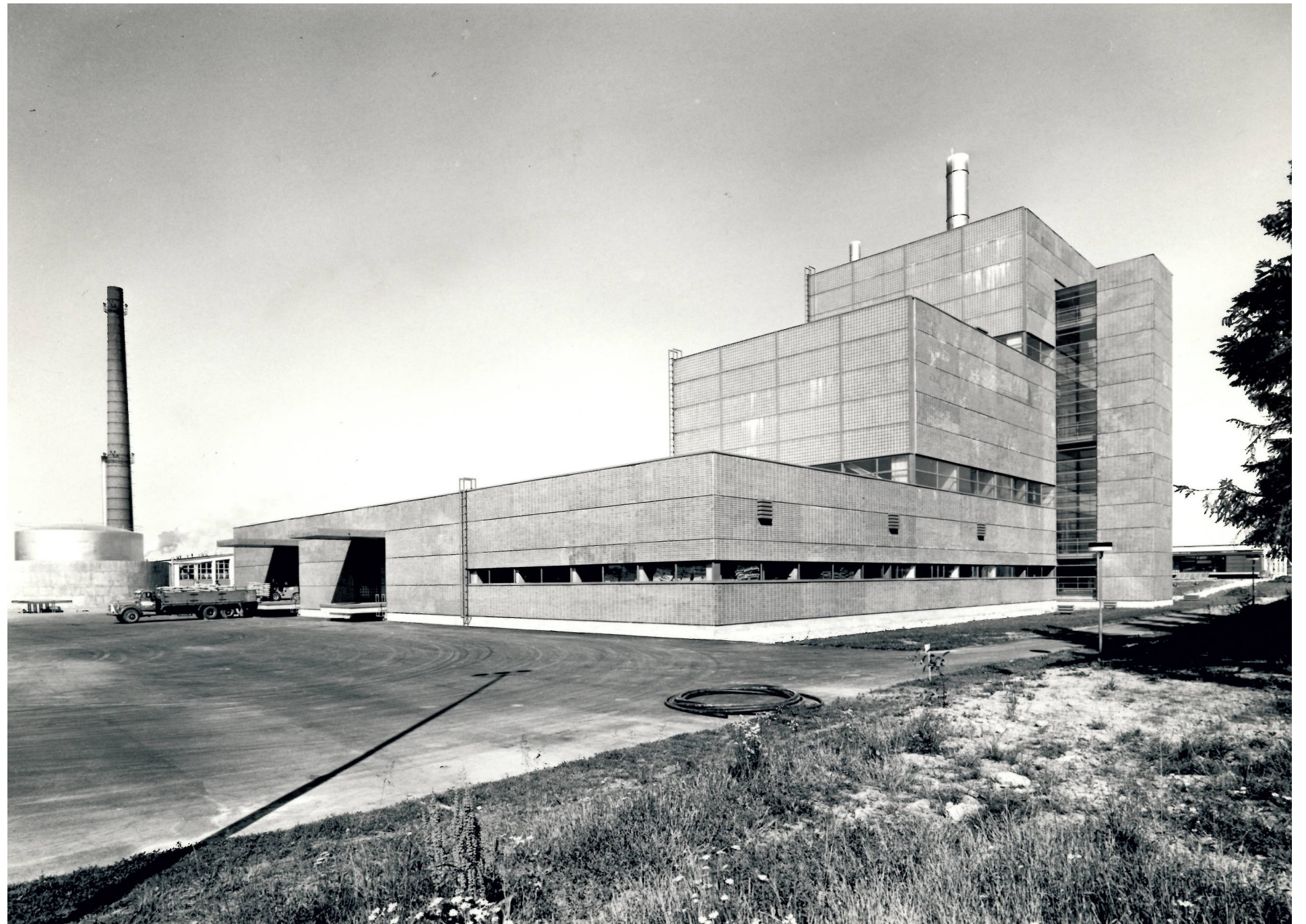
konttori-ruokala (purettu 2014)
laboratorio (purettu 2015)
rantasauna

1980-luvun tekno-utopistinen arkkitehtuuri:

juustolan nykyinen pääjulkisivu

Uudehkot 1990-2010-luvun (osin korkeat) metalliverhoillut huolto- tai tehdasrakennukset:

jauhevarastot 3 ja 4
maidon vastaanotto ja yhteiskäsittely
käyttöhyödykekeskus
uusi kattilalaitos
huoltorakennus ja rehuvarasto
L4-tehtaan varasto, L4
jätekatos

Tuotantolaitoksen aluetta 1970-luvulla.

Ylhäältä alkaen L1:n etelä-, itäsiivu- ja pohjoissivut sekä leikkaus. Laosmaa & Laosmaa. 1958.
Välissä tuotantolaitoksen alue 1960-luvun lopun ilmakuvassa.

NYKYTILANNE – Rakennukset

L1 – jauhetehdas 1

Arkkitehti: Jermo ja Marjatta Laosmaa (1958)

Rakennuslupa: 1959

Alkup. käyttötarkoitus: tehdasrakennus

Nykyinen käyttötarkoitus: tehdasrakennus

Kerroslukku: 1–3 + kellari

Perusta: betoni

Runko: tiili

Kattomuoto: lape, loiva harja, tasa

Kate: galvanoitu pelti, huopa

Vuoraus: puhtaaksi muurattu punatiili, betoni, lasitiili,

muovipinnoitettu teräslevy, elaksoitu alumiini

Ulkovärit: punatiili, harmaa, valkoinen

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

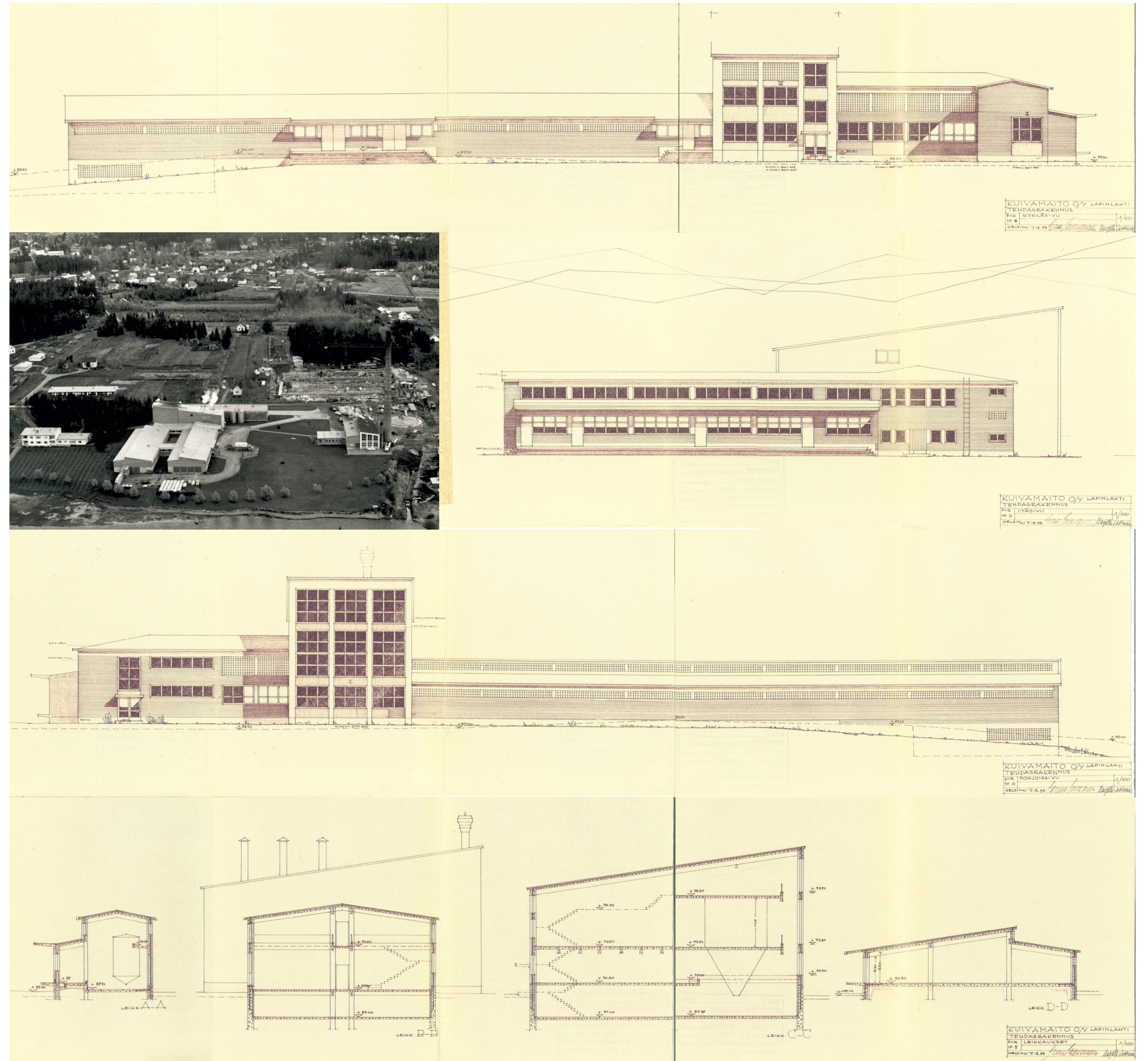
1962 toinen varastosiiپی (ei piirustuksia)

1970 rakennuslupa: maidon vastaanottorakennus (ei piirustuksia)

1973 E-haihduuttamo ja B-kuivaimen saneeraus
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

1974–75 (tankki)vastaanoton laajennus, pesuhalli
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

1980 laktoositehdas (sisäinen muutos)
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Valion teknillinen osasto

NYKYTILANNE – Rakennukset

L1 – jauhetehdas 1

- 1985 vastaanoton valvomon ja laboratorion muutos ja laajennus
- 1990 uusi erikoistuote- ja jauhetehdas, vanhoissa varastoissa sisäisiä muutoksia
arkkitehdit Kari Pessa ja Osmo Syrjänen
Valiotekniikka Oy
- 2011 L1:n 2. varastosiiven purku L4:n vuoksi
- 2014 L1:n alkup. varastosiiven purkulupa myönnetty, erikoistuotetehtaan (L5) ja pakkaamon rakennuslupa myönnetty

Ensimmäinen jauhetehdas rakennettiin rantaan voimakeskukseen viereen. Tehdas oli alun perin vaakasuuntainen ja matalahko 1950-luvun lopun tyypillistä arkkitehtuuria edustava pienehkö tiiliverhoiltu rakennus, joka on kasvanut vuosien varrella erittäin useaan suuntaan.

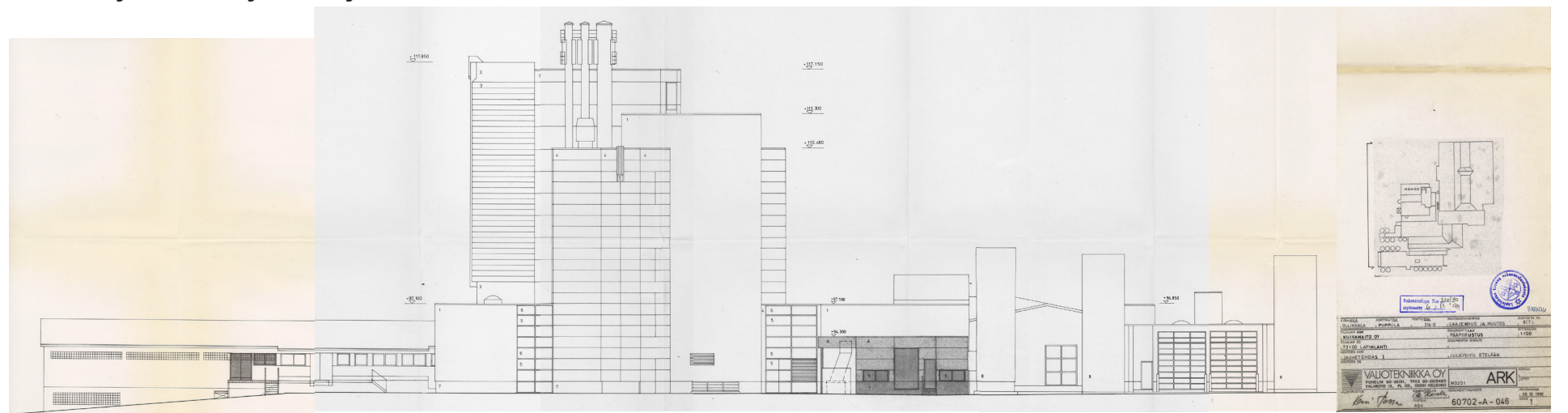
Vuoden 1990 korkeat osat ovat betoni-, punatiili tai metallilevyntaisia. Tornimaisten osien korkeus poikkeaa huomattavasti matalasta 1950-luvun tehdasrakentamisesta.

L1 on alueen ajallisesti kerroksellisin rakennus, jossa on näkyvissä useiden aikakausien arkkitehtuuri, rakennustekniikka ja koneiston kehitys aina 1950-luvulta nykypäivään. Alkuperäisiä osia on purettu laajennusten vuoksi ja niitä tullaan purkamaan myös uuden L5-tehtaan vuoksi.

Varsinkin varastotiloissa näkyy nostotekniikan kehitys. 1950-luvun matala varastosiipi on sisätiloiltaan varsin hieno, sillä pilarit ja lasitiili-ikkunanauhoista tuleva hämyisä valo luovat varastoon omalaatuisen tunnelman. Nykyiset varastotilat puolestaan perustuvat nostotekniikkaan.

L1:n laajennuksen julkisivuja. Pessa. 1990.

NYKYTILANNE – Rakennukset

L1 – jauhetehtas 1

NYKYTILANNE – Rakennukset

Voimalaitos-keskuskorjaamo

Arkkitehti: Jermo ja Marjatta Laosmaa (1958)

Rakennuslupa: 1959

Alkup. käyttötarkoitus: voimakeskus ja linja

Nykyinen käyttötarkoitus: voimalaitos-keskuskorjaamo

Kerrosluvu: 2 + kellari

Perusta: betoni

Runko: tiili

Kattomuoto: lape, loiva harja, tasa

Kate: galvanoitu pelti, huopa

Vuoraus: punatiili, maalattu betoni, +1964: teräs-lämpö-

lasiseinä, +1970: eloksoitu alumiini, lasi, lasitiili, maalattu ja muovipinnoitettu teräslevy

Ulkovärit: punatiili, valkoinen, harmaa, oranssi

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

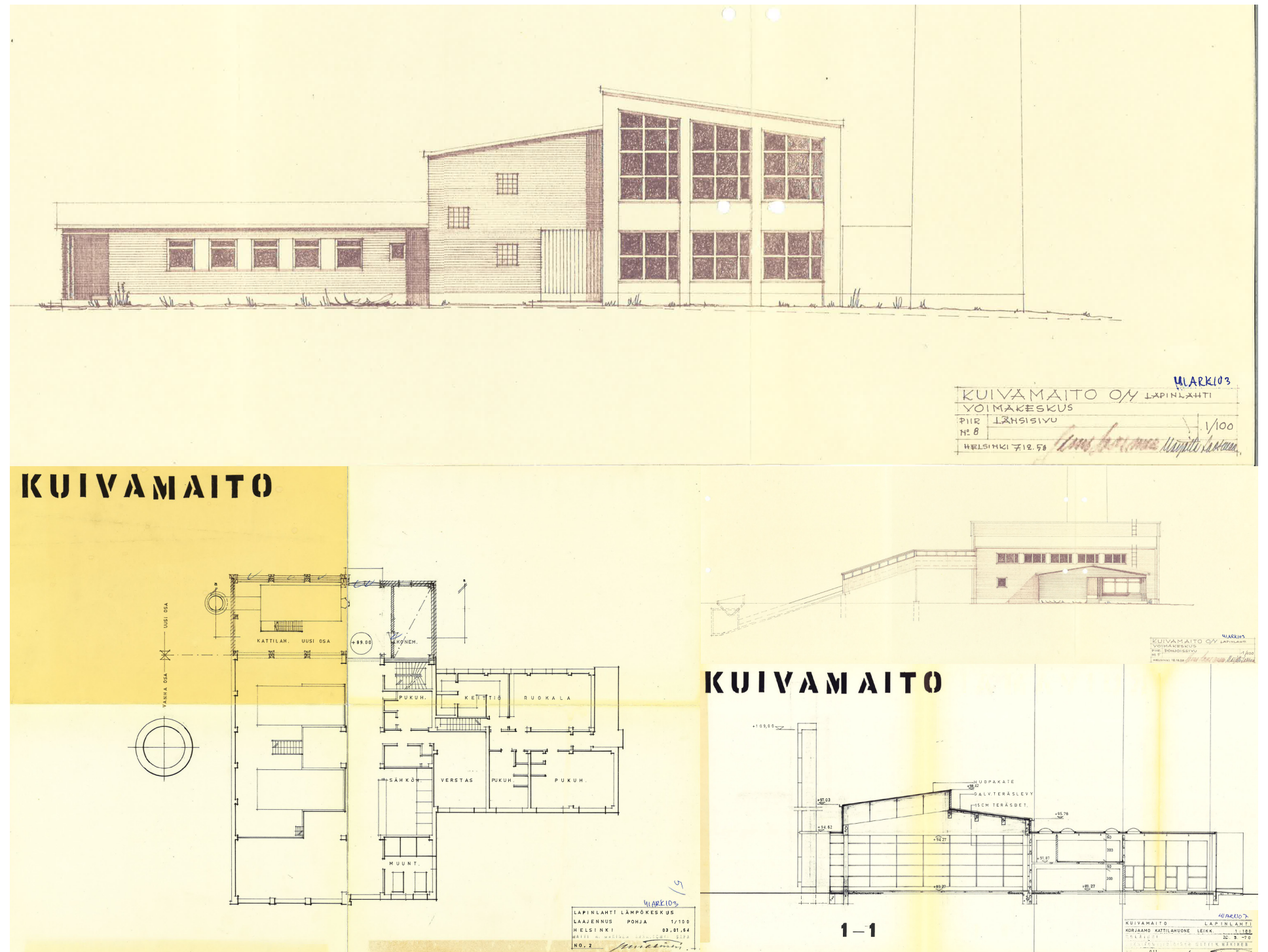
1964 lämpökeskuksen laajennus
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

1970 voimalaitoksen laajennus (kattilahuone)
keskuskorjaamo
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

1973 toinen öljysäiliö (purettu)
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

1980 turvevoimala ja turpeen vastaanotto
arkkitehdit Matti K. Mäkinen ja Kaarina Löffström
Valion teknillinen osasto

Ylhäällä: Voimakeskuksen länsisivu. Laosmaa & Laosmaa. 1958.
Vasemmalla alhaalla: Lämpökeskuksen laajennuksen pohja. Mäkinen. 1964.
Keskellä: Voimakeskuksen pohjoissivu. Laosmaa & Laosmaa. 1958.
Alhaalla: Turvevoimalan julkivu länteen. Mäkinen & Löffström. 1980.

NYKYTILANNE – Rakennukset

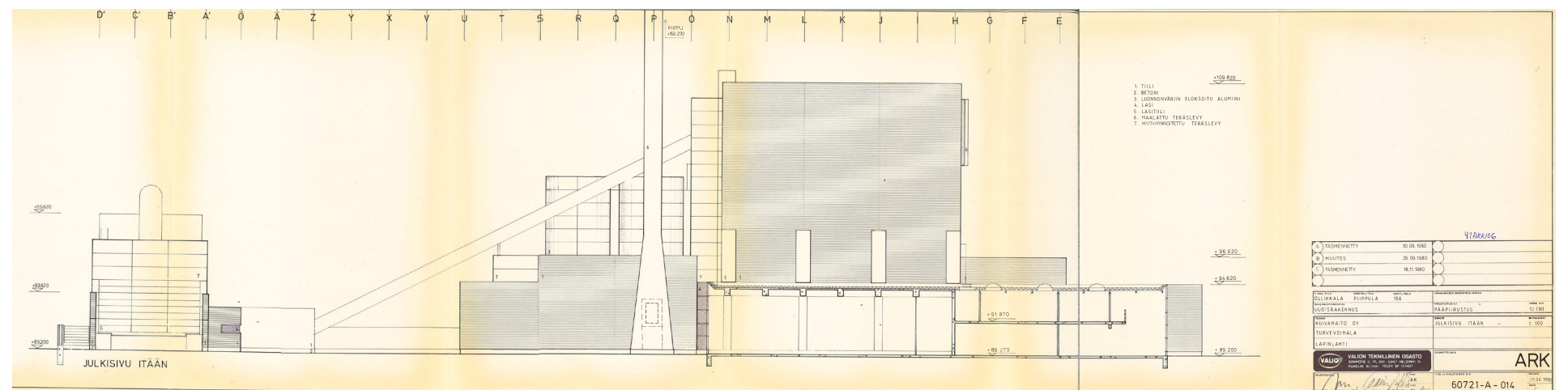
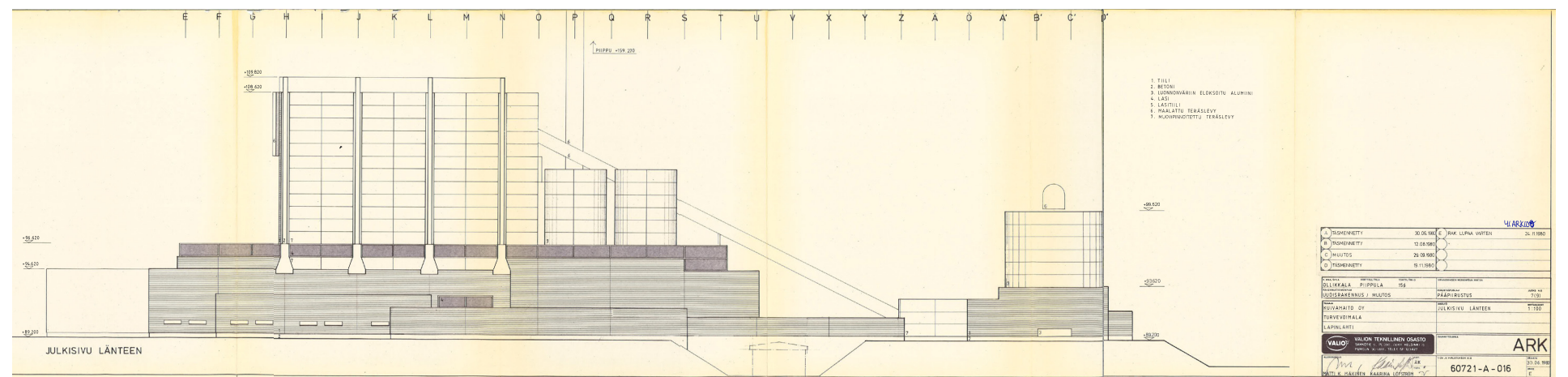
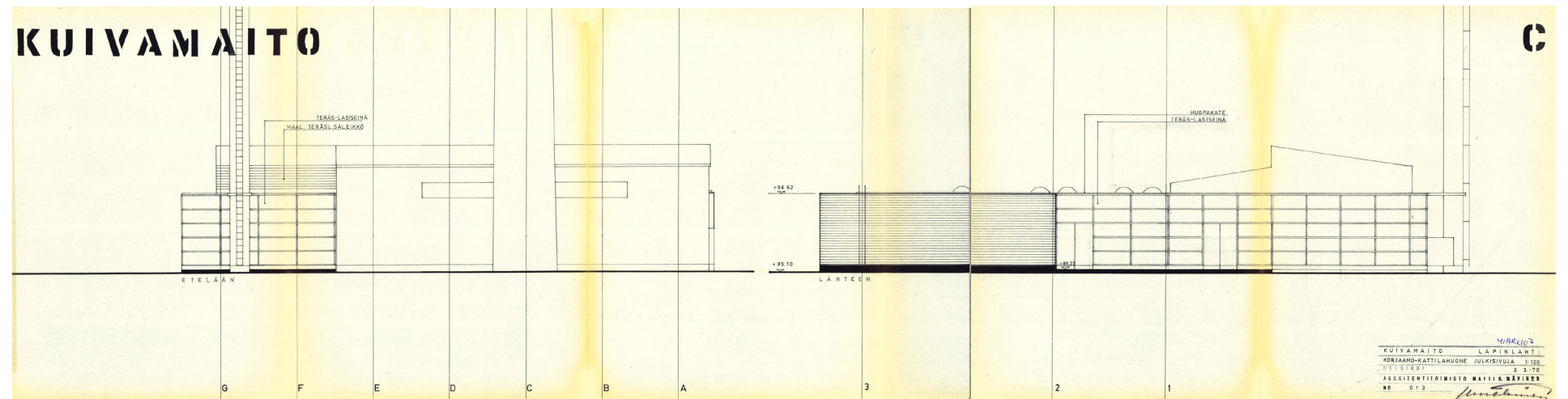
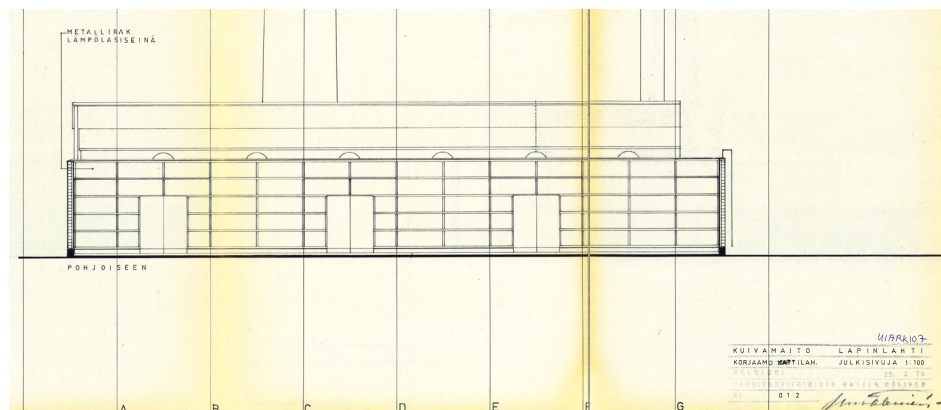
Voimalaitos-keskuskorjaamo

2014 purettu voima-asema, siihen liittyvät kattilalaitos- ja keskuskorjaamorakennus sekä turpeen vastaanotto ja 2 raskaan polttoöljyn säiliötä betonisine suoja-altaineen

2014 rakennuslupa myönnetty: L5-tehdasrakennus, jauheiden kuluttajatuotepakkaamo

Piirustukset

Vasemmalla: Keskuskorjaamon pääjulkisivu. Mäkinen. 1970.
 Ylhäällä: Korjaamo-kattilahuoneen julkisivuja. Mäkinen. 1970.
 Keskellä: Turvevoimalan julkisivu länteen. Mäkinen & Löfström. 1980.
 Alhaalla: Turvevoimalan julkisivu itään. Mäkinen & Löfström. 1980.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Voimalaitos-keskuskorjaamo

Voimakeskus oli ensimmäisiä alueen rakennuksia. Se edustaa 1950-luvun lopun tyyppillistä teollisuusrakentamisen arkkitehtuuria. Alkuperäisiä osia on yhä nähtävissä, mutta ne tullaan purkamaan uuden tehtaan tieltä. Esim. valkoiseksi maalattu alkuperäinen lasiseinäjulkisivu on komea.

Voimakeskukseen yhdistetty keskuskorjaamo edustaa 1960-luvun komeaa modernismia niin ulko- kuin sisätiloiltaan. Lasiseinä antaa luonnonvaloa korjaamotiloihin. Väriä on käytetty tyyppilliseen tapaan detaljina. Keskuskorjaamon lasiseinäinen sisätila on erittäin kaunis modernina tilana, jossa on teollishenkinen teräskierreporras.

Voimakeskus on ajallisesti kerroksellinen ja ulkonäöltään hyvin muuttunut, koska esim. siinä on korkea tornimainen turvevoimalaitos, jonka joenpuoleinen julkisivu on rytmitetty näyttävästi.

Voimakeskuksen paikalle rakennetaan uusi L5-tehdas ja siihen liittyvä pakkaamo.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Voimalaitos-keskuskorjaamo

NYKYTILANNE – Rakennukset

L2 – jauhetehtas 2

Arkkitehti: Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

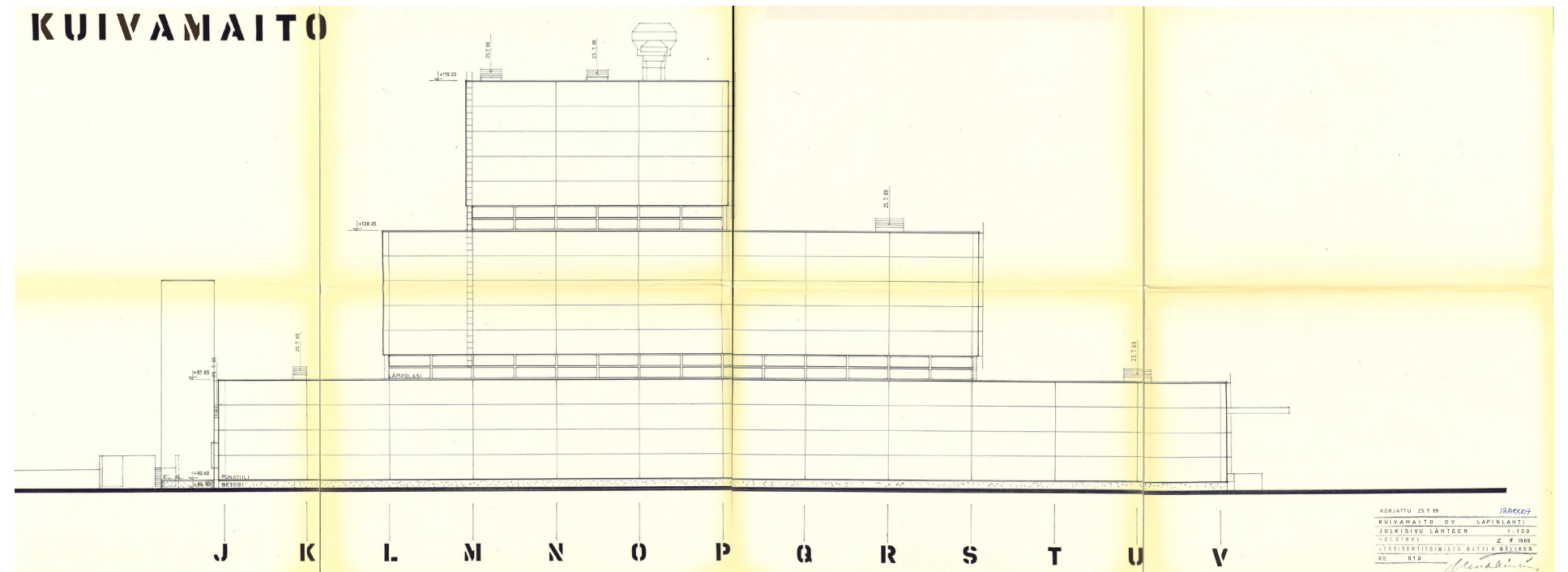
Rakennuslupa: 1969
Alkup. käyttötarkoitus: tehdas- ja varastorakennus
Nykyinen käyttötarkoitus: jauhetehtas 2, L2
Kerrosluvu: 1–2 + kellari
Perusta: betoni
Runko: betoni, tiili?
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: puhtaaksi muurattu punatiili, betoni, lasitiili,
muovipinnoitettu tai maalattu teräslevy
Ulkovärit: punatiili, harmaa
Kunto: hyvä
Omistus: Valio Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

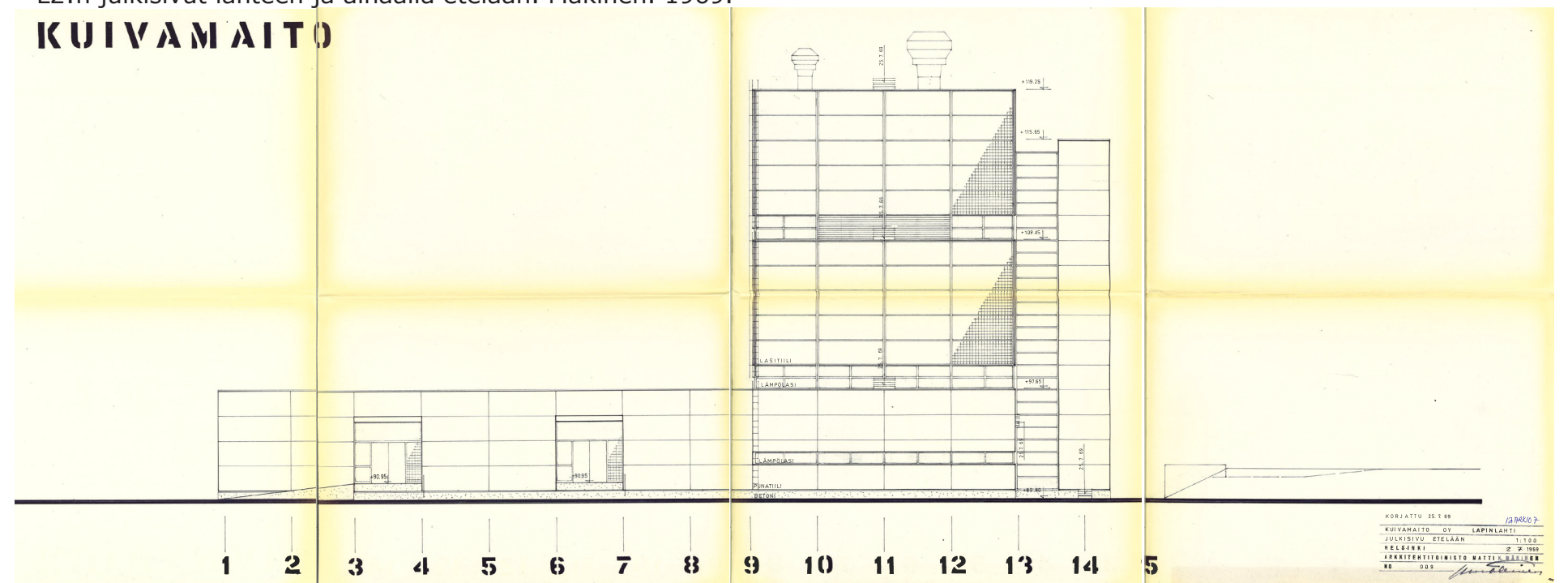
1998 pakkaamo osittain sisäisenä muutoksena pure-
tun voitehtaan tiloihin ja osittain tornimaisena
laajenuksena
arkkitehti Kari Pessa
RE-Suunnittelu Oy

2007 jauhetornin poistoilman suodatinyksikkö
arkkitehti Kari Pessa
RE-Suunnittelu Oy

L2 eli jauhetehtas 2 on vuodelta 1969. Se on ajallises-
ti kerroksellinen rakennus, sillä muutoksia ja laajennuk-
sia on tehty tarpeen mukaan. Rakennuksessa on toiminut
jauhtehtaan lisäksi myös voitehtas 1980-luvulla. L2 on
alueen ensimmäinen 1960-luvulle tyypillistä niukkaa mo-
dermismia edustava tehdasrakennus. Sen tiili-lasitiili-be-

L2:n julkisivut länteen ja alhaalla etelään. Mäkinen. 1969.

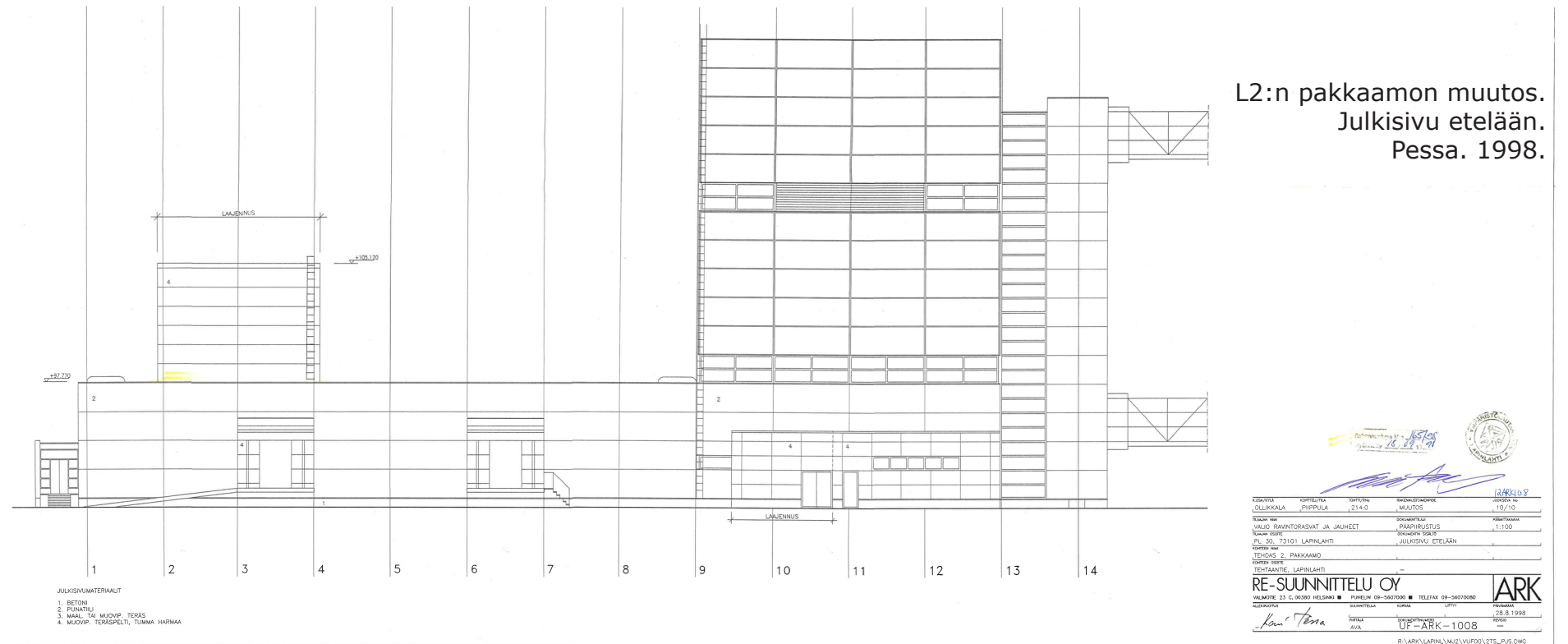
NYKYTILANNE – Rakennukset

L2 – jauhetehdas 2

toni-metalli-materiaalivalikoima jatkuu alueelle myöhemmin rakennetuissa rakennuksissa, joten L2:n arkkitehtuuri on tässä mielessä merkittävää. L1:n vaakasuuntaisuus on vaihtunut L2:ssa korkeaksi ja hallimaiseksi pitkien jännevälien rakennustekniikaksi.

L2:ssa on sekä voimakkaan tornimaisia että vaakasuuntaisia hallimaisia osia. Suurimpia ulkoarkkitehtuurin vaikuttavia muutoksia ovat olleet pakkaamon torni vuodelta 1998 ja jauhetornin poistoilman suodatinyksikkö.

Julkisivujen lasitiili ei ole kestänyt aikaa, vaan lasitiilipintoja on korvattu metalliverhouksella.

NYKYTILANNE – Rakennukset

L3 – jauhetehdas 3

Arkkitehti: Matti K. Mäkinen
Valion teknillinen osasto

Rakennuslupa: 1979

Alkup. käyttötarkoitus: jauhetehdas III

Nykyinen käyttötarkoitus: jauhetehdas 3, L3

Kerrosluke: 1–5 + kellari

Perusta: betoni

Runko: betoni

Kattomuoto: tasa

Kate: huopa

Vuoraus: puhtaaksi muurattu punatiili, betoni, lasitiili,
muovipinnoitettu tai maalattu teräslevy, elaksoitu alumiini

Ulkovärit: punatiili, harmaa

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

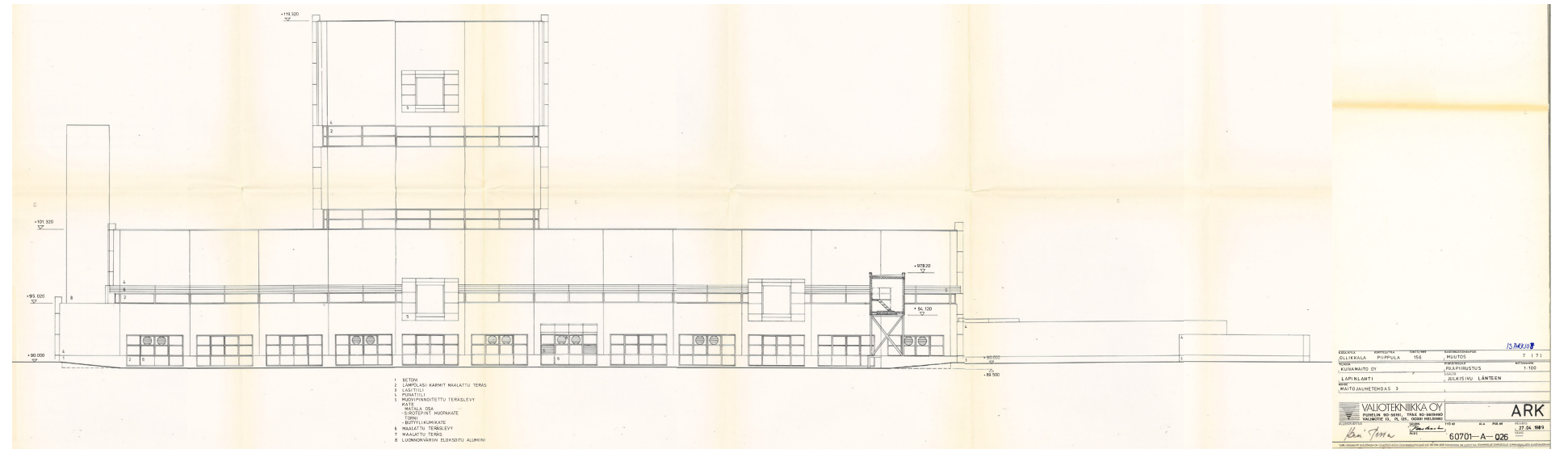
Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

- 1989 uusi sisäänkäynti ja lastausaukon suoja
arkkitehti Kari Pessa
Valiotekniikka Oy
- 1998 korkeiden siilojen lisäys & uusi sisäänkäynti
arkkitehti Kari Pessa
RE-Suunnittelu Oy
- 2006 suolahapposäiliö ja vastaanottoasema
arkkitehti Kari Pessa
RE-Suunnittelu Oy

Jauhetehdas 3 eli L3 on rakennettu aivan L2:n viereen ja yhdistetty siihen kävelysilloin. Vuoden 1989 julkisivu länteen kuvastaa hyvin myös rakennusvuoden tilannetta. L3 edustaa alueelle tyyppillistä korkeaa punatiilistä tehdasarkkitehtuuria.

L3:n muutos.
Julkisivu länteen.
Pessa. 1989.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Juustola

Arkkitehti: Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen (asemapiirros), Valion teknillinen osasto (pääpiirrokset)

Rakennuslupa: 1970

Alkup. käyttötarkoitus: juustomeijeri

Nykyinen käyttötarkoitus: juustomeijeri toimistoinen

Kerrosluvu: 2 + kellari

Perusta: betoni

Runko: tiili

Kattomuoto: tasa

Kate: muovikuvut, huopa?

Vuoraus: punatiili, lasitiili (vaihdettu harmaaseen aaltopeltiin), elaksoitu alumiini

Ulkovärit: punatiili, harmaat ikkunat ja ovet, harmaa pelti tai alumiini

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

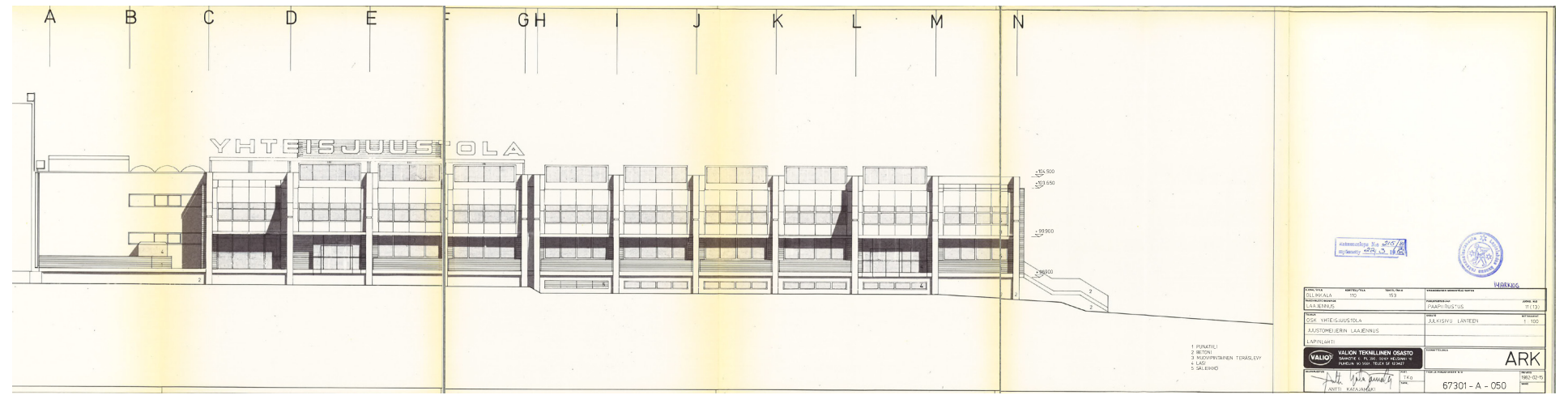
Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

1973 tehdasrakennuksen laajennus
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Valion teknillinen osasto, rakennustoimisto

1975 muutos ja laajennus
arkkitehti Matti K. Mäkinen
Valion teknillinen osasto

1979 maitosiilot (2 kpl), kattomainokset

1982 (lupa 1981) juustomeijerin ja konttori-korjaamon laajennus:
mm. pääjulkisivu, alkup. juustolan kaltainen punatiiliverhoiltu varstolaajennus itäisivulle
arkkitehti Antti Katajamäki
Valion teknillinen osasto

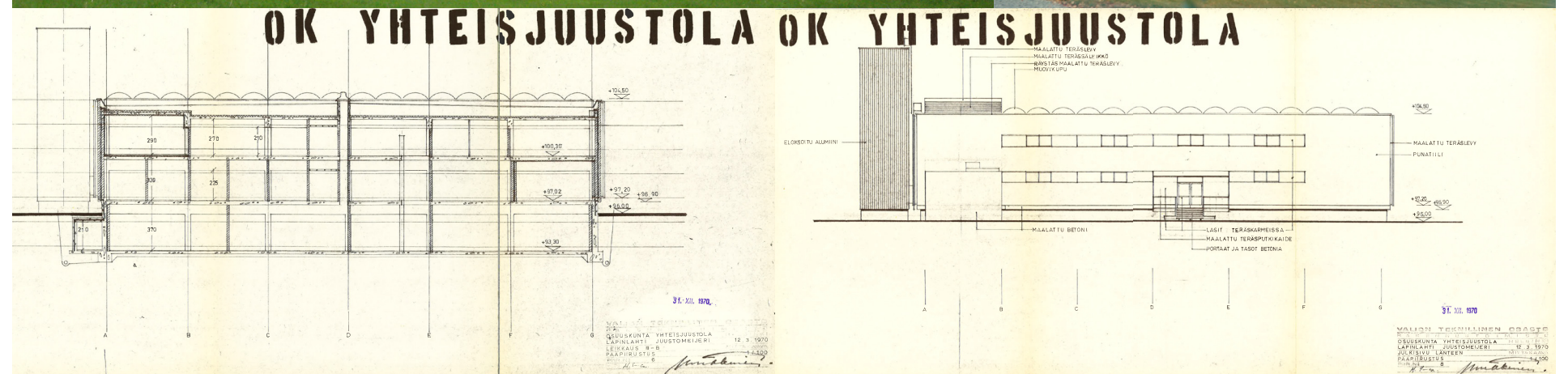

Ylhäällä: Yhteisjuustolan pääjulkisivu länteen. Katajamäki. 1982. Alla: Juustolan leikkaus ja julkisivu länteen. Mäkinen. 1970.

Vuonna 2014.

Valokuva 1970-luvulta.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Juustola

- 1997 konttoriosan arkadikäytävän lasiseinät ja pation kattaminen
arkkitehti Kari Pessa
Valiotekniikka Oy
- 2011 sisäinen muutos ja laajennus: juustolan pesu-
keskus ja iv-konehuone varastoon
arkkitehti Kari Pessa
RE-Suunnittelu Oy
- 2013 sisäinen muutos ja laajennus: toimistoseinän
ikkunamuutos, Emmental-suolaamon saneeraus
ja iv-konehuone
arkkitehti Ari Aho
RE-Suunnittelu Oy

Yhteisjuustola valmistui vuonna 1970. Ajallisesti hyvin kerroksellista juustolaa on laajennettu tai muutettu kulloistenkin tarpeiden mukaan. Alkuperäinen vaakasuuntaisuutta nauhaikkunoin korostava pääjulkisivu on muutettu vuonna 1982, jolloin tekno-utopistinen nykyinen julkisivu sai muotonsa. Metallipintaa pehmennettiin sisäänkäynnin laajoilla katetuilla galleriamaisilla ulkotiloilla. Yhteisjuustola-valomainos on poistettu.

Juustola edustaa arkkitehtuuriltaan alueen tehdasrakennuksille tyyppillistä linjaa. Korkeat tornit puuttuvat, mutta punatiiliverhous ja harmaan metallin käyttö yhdistävät juustolan entisen Kuivamaito Oy:n rakennuskantaan. Pääjulkisivu on tärkein, muut julkisivut ovat toissijaisia ja käyttöä palvelevia. Maitosiiloja on lisätty ja poistettu.

Sisätiloiltaan juustola jakautuu tehtaaseen ja toimistoihin. Koneistot ovat muuttuneet tarpeen mukaan ja rakennus on kasvanut itään päin. Toimistotilat ovat laadukkaasti suunniteltuja. Pitkään toimistokäytävään tulee kauniisti luonnonvaloa yläikkunoista.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Juustola

NYKYTILANNE – Rakennukset

Rantasauna

Arkkitehti: Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

Rakennuslupa: 1970–1971
Alkup. käyttötarkoitus: rantasauna
Nykyinen käyttötarkoitus: rantasauna
Kerrosluvu: 1
Perusta: betoni
Runko: ranko
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: puupaneelikentät
Ulkovärit: punaiset paneelit, valkoiset ikkunat ja ovet, tummat räystäslisät ja terassi ja rannan puoleiset portaat, ruskeaksi käsitelty kestopuu sisäänkäynnin portaisissa
Kunto: erinomainen
Omistus: Valio Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

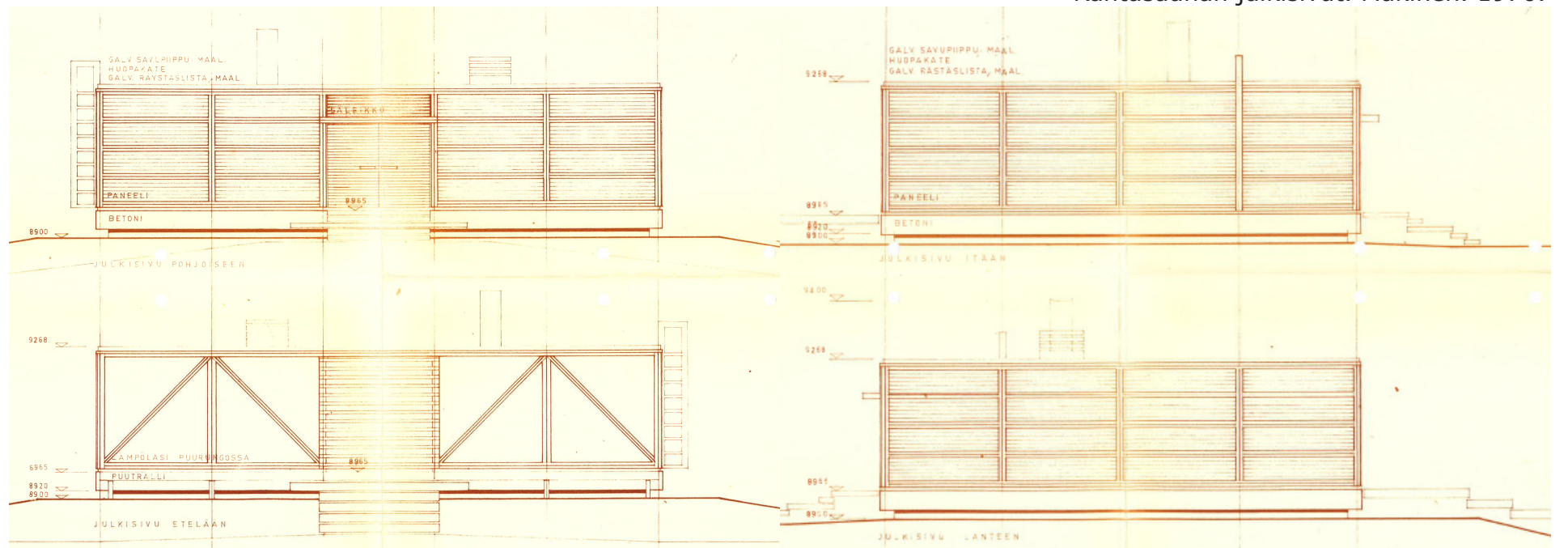
2013 keittiön ja saunan muutokset vesivahingon jälkeen (ei tarvittu rakennuslupaa) – toteuttajana PJT-Team. Tällöin mm. puulattiat korvattu laatoituksella.

Rantasauna sijaitsee Onkiveden rannassa tuotantolaitoksen alueen eteläpuolella. Ranta on melko jyrkkä, joten rantaan päin on saatu näyttävät portaat ja komea näköala ihaltavaksi sisältä. Sauna jää tehdasalueen verkkoaidan sisäpuolelle.

Rantasauna edustaa futuristishenkistä arkkitehtuuria, jota on myös 1970-luvulla rakennetuissa konttorissa ja laboratoriossa. Sauna on kuitenkin paljon lämpimämpi tunnelmaltaan, mikä johtuu puun käytöstä sekä punaisesta

Rantasaunan julkisivut. Mäkinen. 1970.

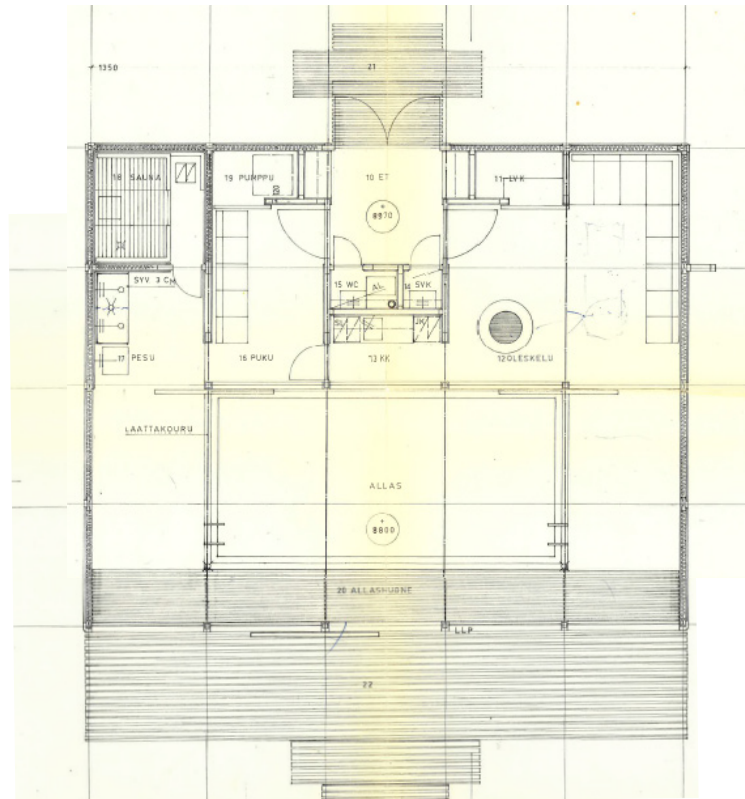
NYKYTILANNE – Rakennukset

Rantasauna

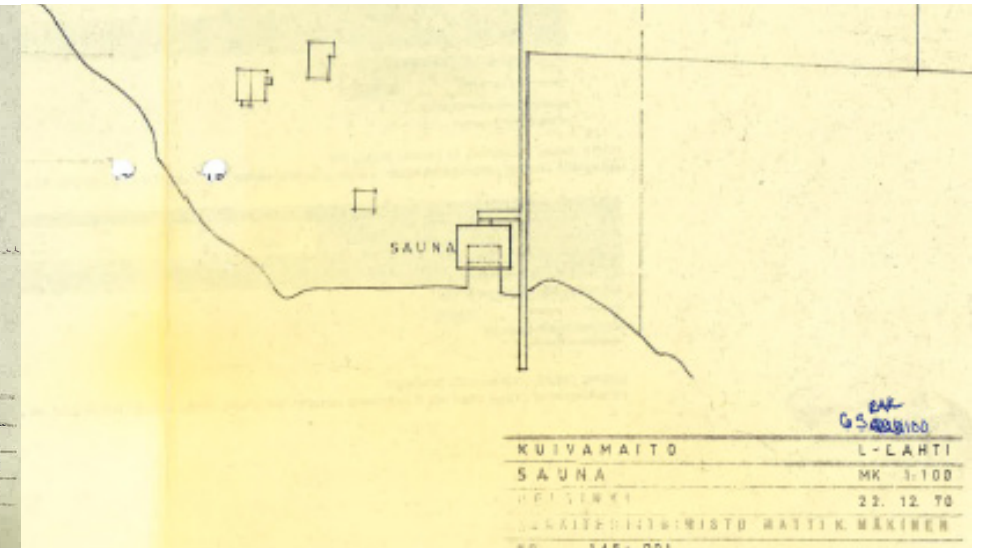
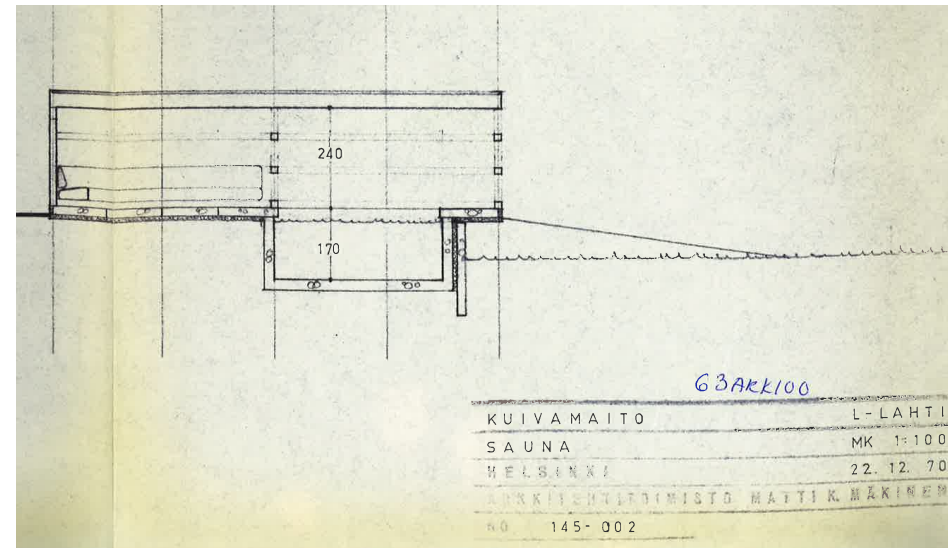
ulkoväriyuksestä. Sauna on säilynyt erittäin hyvin alkuperäiseltä näyttävässä ulkoasussaan, vaikka pieniä muutoksia ja korjauksia on tehty mm. portaisiin ja sisäänkäynteihin.

Laatikkomainen sauna sulkee tehdasympäristön pois kolmelta sivulta. Etelään avautuvassa julkisivussa on ajalleen epätavallisen suuret ikkunat, joista järvimaisema pääsee sisälle allashuoneeseen. Tehtaan työ unohtuu.

Sisäarkkitehtuuriltaan sauna edustaa luksusta ja rentoutumista. Allashuone on asultaan alkuperäinen, sauna ja keittiötilat on uusittu. Rantasaunan erikoislaatuinen pyramidipaneloitu sisäkatto on erityisen kaunis. Kovana saunojana tunnettu presidentti Kekkonenkin vieraili saunalla juustolan vihkiäisten aikaan.

Rantasaunan pohja, leikkaus ja asemapiirros. Mäkinen. 1970.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Rivitalo

Arkkitehti: Marjatta Laosmaa
Valion teknillinen osasto (ei alkup. piirustuksia tallella)

Rakennuslupa: 1970
Alkup. käyttötarkoitus: Yhteisjuustolan asuinrivitalo
Nykyinen käyttötarkoitus: asuinrivitalo
Kerrosluku: 1
Perusta: betoni
Runko: ranko
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: puhtaaksi muurattu punatiili, vaakapaneelikenttiä
Ulkovärit: punatiili, sininen, tummat ikkunat
Kunto: kosteusvaurioitunut, ei asuttava
Omistus: Valio Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

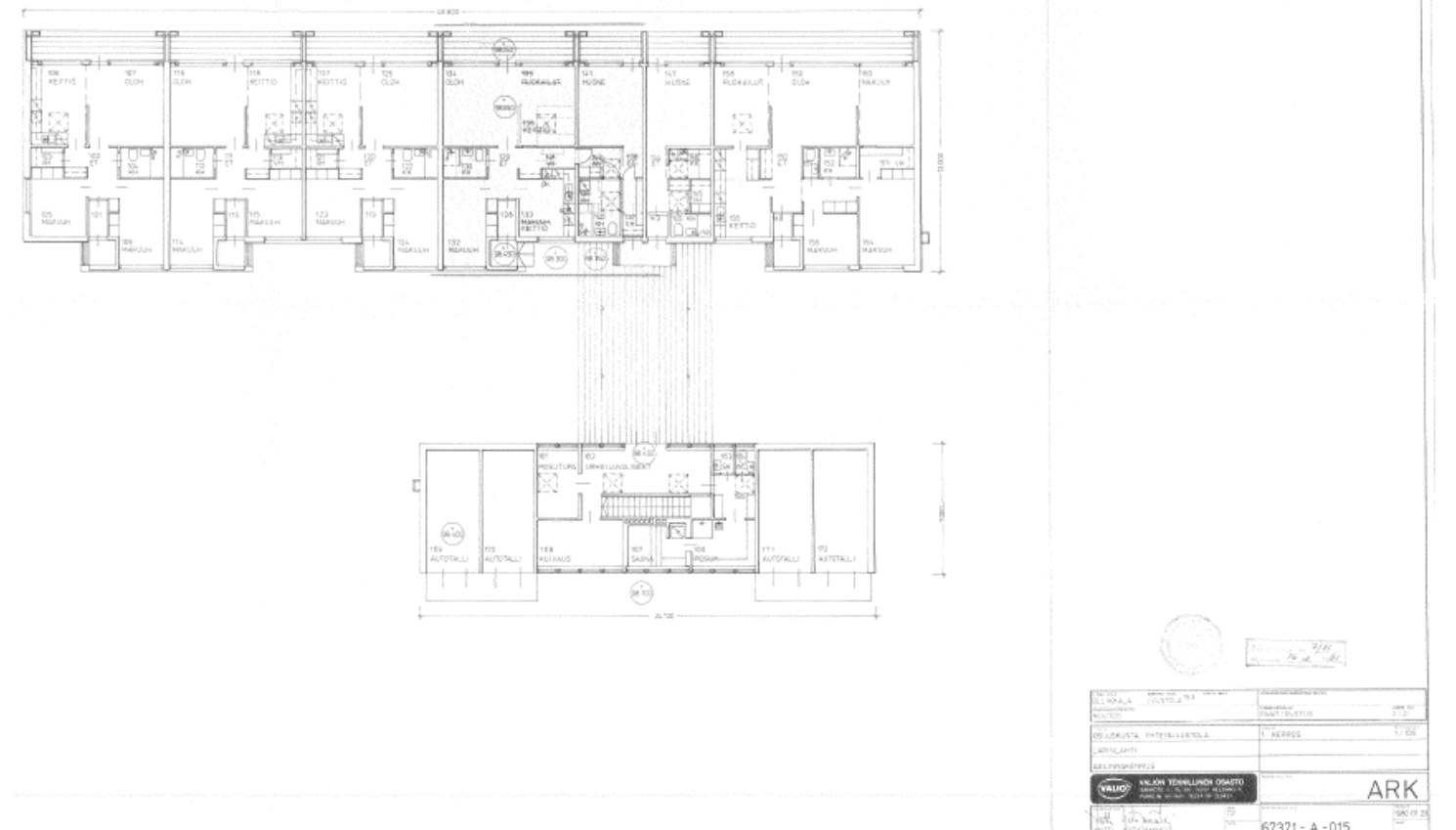
Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

- 1980 yksiön (1h+k) ja kolmion (3h+k) yhdistäminen arkkitehti Antti Katajamäki
- 1990 Kiinteistö-oy Aatamin kattomuutos, ikkunoiden uusiminen ja kattoikkunan poistaminen
- 1997 talousrakennuksen laajennus
- 2014 purkulupa myönnetty, purettu syksyllä 2014

Yhteisjuustolan asuinrivitalo on rakennettu vuonna 1970. Se edustaa erittäin laadukasta ja komeaa ajalleen tyyppillistä asuinrakennusarkkitehtuuria tasakattoineen ja punatiiliverhouksineen. Vaakasuuntaisuutta korostavat nauhaikkunat, sisäänvedetyt terassit sekä rivitaloa että varastorakennusta yhdistävä katos.

Rivitalon muutosten pohjapiirros. Katajamäki. 1980.

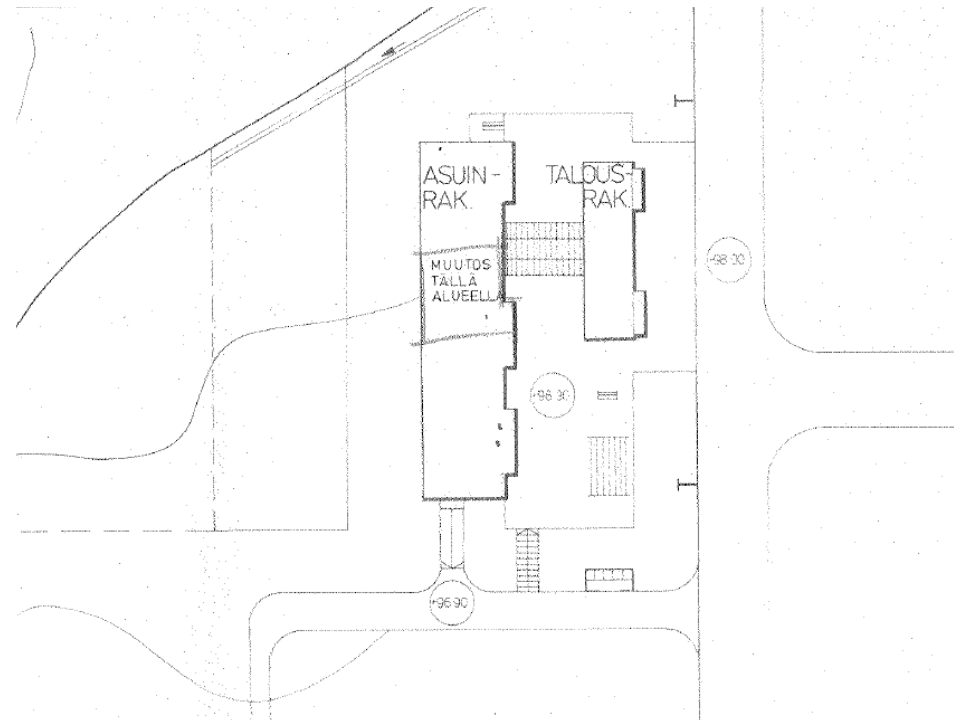

NYKYTILANNE – Rakennukset

Rivitalo

Arkkitehtuuriltaan laadukas ja detaljeita myöten harkittu rivitalo on kuitenkin ajalleen tyypillinen myös rakenteiltaan. Rakennusratkaisut eivät ole kestäneet aikaa, vaan rakennus puretaan syksyllä 2014. Rakennusta ei voi käyttää sisäilmaongelmien vuoksi.

Rivitalon muutosten asemapiirros. Katajamäki. 1980.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Jauhevarastot 3 ja 4

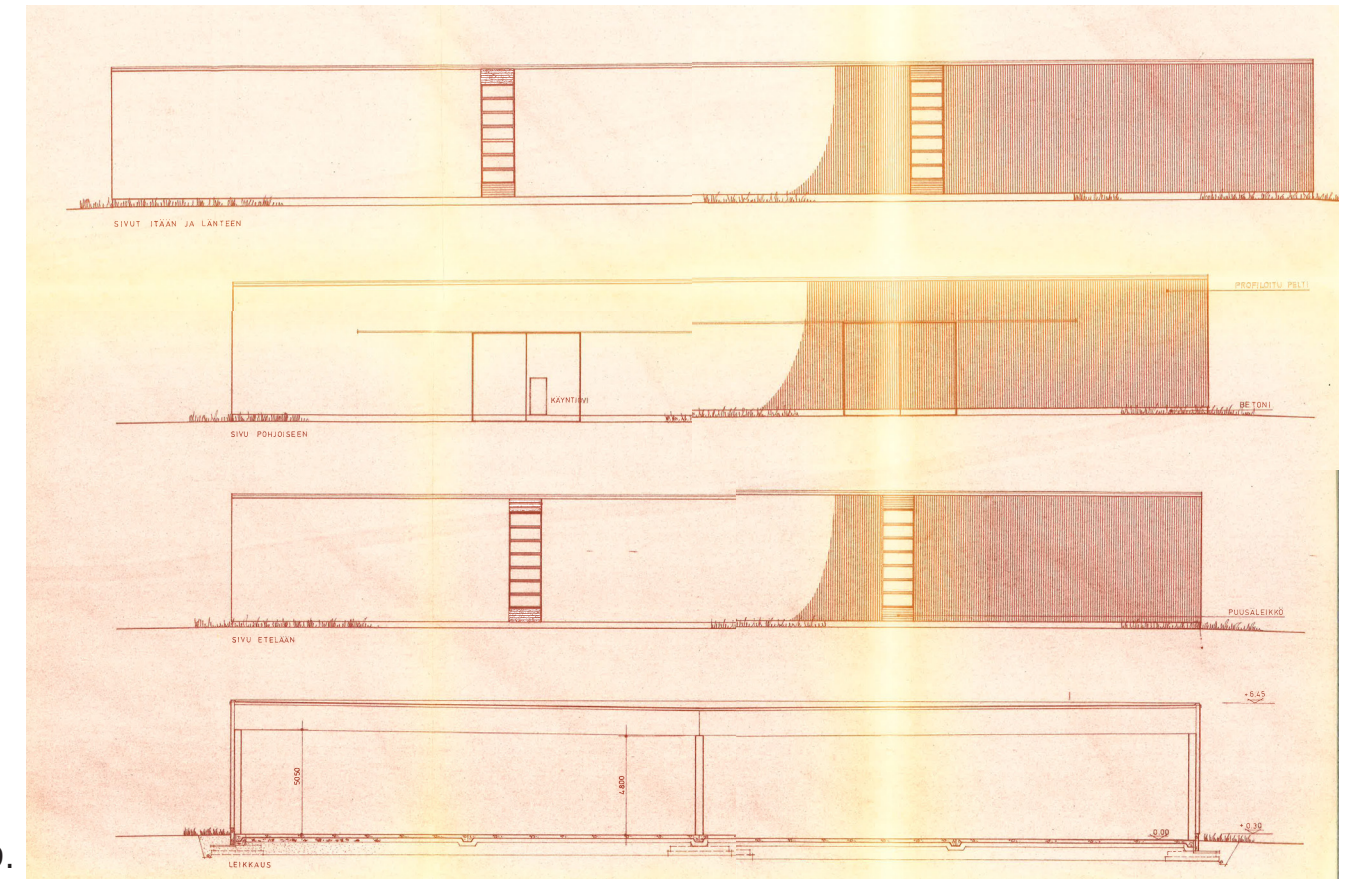
Suunnittelija: Eero Korhonen
Insinööritoimisto Esko Savolainen

Rakennuslupa: 1976
Alkup. käyttötarkoitus: Kuivamaito Oy:n varastorakennus
Nykyinen käyttötarkoitus: varasto
Kerrosluku: 1
Perusta: betoni
Runko: ranko
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: profiloitu pelti, puusäleikkö
Ulkovärit: punainen
Kunto: hyvä
Omistus: Valio Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

1984 laajennus
Riitta (piirustuksissa epäselvä sukunimi)
Insinööritoimisto Esko Savolainen

Tavanomainen peltiverhoiltu kylmä varastohalli on vuodelta 1976. Varastoa on laajennettu vuonna 1984. Ulko- ja sisätiloiltaan tyypillinen hallirakennus on rakennustaiteellisilta ja maisemallisilta arvoiltaan vaatimaton. Sisätiloissa on kuitenkin komeat ajalleen tyypilliset puiset liimapuupalkit.

Varaston julkisivut. Korhonen. 1979.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Laboratorio

Arkkitehti: Matti K. Mäkinen
Arkkitehtitoimisto Matti K. Mäkinen

Rakennuslupa: 1978
Alkup. käyttötarkoitus: Kuivamaito Oy:n laboratorio
Nykyinen käyttötarkoitus: laboratorio-ruokala
Kerrosluvu: 1 + kellari
Perusta: betoni
Runko:
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: betoni, profiloidut teräslevykentät (ollut puupaneeli?)
Ulkovärit: valkoinen, harmaa, oranssi
Kunto: osin terveydelle vaarallinen, kosteusvaurioitunut
Omistus: Valio Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Suurimmat lisärakennukset ja muutokset:

2014 purkulupa myönnetty, purettu keväällä 2015

Vuonna 1970 rakennettu konttori-ruokala ja vuonna 1978 rakennettu suurempi laboratorio muodostivat parin, jonka kokeellinen futuristishenkinen arkkitehtuuri teki rakennuksista mielenkiintoisen kokonaisuuden. Konttori-ruokala on purettu vuonna 2014 kosteusvaurioiden vuoksi. Sama kohtalo odottaa laboratoriota, sillä rakennusten rakennusratkaisut eivät ole kestäneet aikaa vaurioitumatta.

Matala laboratorio edustaa 1970-luvun valiolaista teknologis-utopistista arkkitehtuuria, jossa betoni, lasi ja teräs ovat esillä näyttävästi, tosin viileästi. Väriä käytetään vahvasti nauhaikkunoissa ja oivissa. Betonirakenteet rytmittävät voimakkaasti nauhaikkunajulkisivuja. Sisäänkäynti on päädyssä.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Laboratorio

Laboratorio poikkeaa selvästi punatiilisten korkeammista tehdasrakennuksista. Vuonna 1971 rakennettu rantasauna on arkkitehtuuriltaan samankaltainen, mutta saunan julkisivujen materiaalit ovat ihmisläheisempiä puisina ja punaisiksi maalattuina.

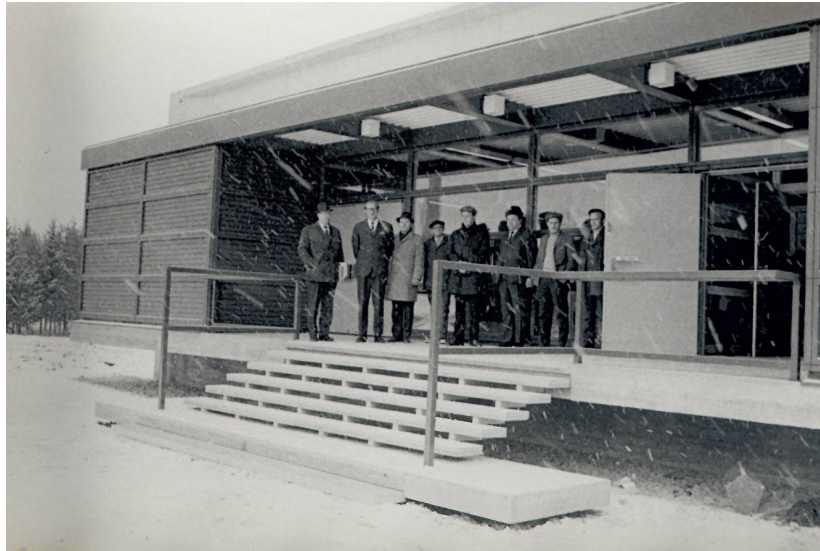
Uutta rakenteiltaan samanlaista konttori-ruokalaa pidettiin aikanaan erittäin hienona modernina rakennuksena, vaikka esim. talvisin alapohjaratkaisun vuoksi toimistotiloissa oli vetoisaa ja kesällä kuumaa (Valtanen, 2014).

Vasemmalla ylhäällä ilmakuva 1970-luvulta, oikealla ilmakuva 2010-luvulta. Lisäksi pienessä kuvassa rakenteiden kuntoa syksyllä 2014.

Valokuvia 1970-luvulta. Oikeanpuoleisin valokuva vuosilta 1987–1996.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Rannan pieniä pumppaamorakennuksia

Suunnittelija: Suunnittelukeskus (nyk. FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy)

Rakennuslupa: 1970

Alkup. käyttötarkoitus: vedenpumppaamo

Nykyinen käyttötarkoitus: 1 vedenpumppaamo ja 2 muuta huoltorakennusta tai pumppaamoa

Kerrosluvu: 1

Perusta: betoni

Runko: tiili/ranko

Kattomuoto: harja

Kate: konesaumattu pelti

Vuoraus: puhtaaksi muurattu punatiili, valkoinen vaakalauta räystäsaiheena

Ulkovärit: punatiili, valkoinen, harmaa

Kunto: hyvä

Omistus: Lapinlahden kunta

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Rannassa on vuonna 1970 rakennettu pieni vedenpumppaamo. Sen jälkeen on rakennettu lisäksi 2 vierekkäistä pientä tiilverhoiltua huoltorakennusta. Tavanomaiset rakennukset ovat huoltorakennuksia, jotka on kuitenkin verhoiltu puhtaaksi muuratulla punatiilellä, kuten jauhetehtaat. Matalat rakennukset jäävät rannan puuston taakse.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Jätekatos

Suunnittelija: Insinööritoimisto Savolainen Oy

Rakennuslupa: 2004

Alkup. käyttötarkoitus: jätekatos

Nykyinen käyttötarkoitus: jätekatos

Kerroslukku: 1

Perusta: betoni

Runko: ranko

Kattomuoto: lape

Kate: konesaumattu pelti

Vuoraus: profiloitu pelti, betoni

Ulkovärit: harmaa

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Laboratorion ja kylmäaseman itäpuolella sijaitseva jätekatos on aaltopeltiverhoiltu. Se on selvästi tuotantoa palveleva apurakennus ja edustaa tavanomaista teollisuusvarastoille tyypillistä arkkitehtuuria. Jätekatos toimii juustolan ja jauhetehtaiden välisen kävelyreitän porttirakennuksena. Sen katto kattaa reitin ulkoportaatt.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Käyttöhyödykekeskus

Arkkitehdit: Kari Pessa, Heikki Ilmorinne
RE-Suunnittelu Oy

Rakennuslupa: 2004
Alkup. käyttötarkoitus: kylmälaitos
Nykyinen käyttötarkoitus: kylmälaitos
Kerrosluku: 1
Perusta: betoni
Runko: betoni
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: profiloitu pelti, betoni, lasi
Ulkovärit: harmaa
Kunto: hyvä
Omistus: Adven Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Laboratorion ja L3:n välissä sijaitseva käyttöhyödykekeskus on aaltopeltiverhoiltu. Se on saanut vaikutteita sen pohjoispuolella olevasta laboratorion rakennuksesta, koska julkisivuja rytmittää samanhenkinen betopilaristo. Kylmäasema on selvästi tuotantoa palveluva apurakennus, ja se edustaa tavanomaista teollisuusvarastoille tyypillistä arkkitehtuuria. Siinä ei ole käytetty punatiiltä, vaan esim. pystysiiloille tyypillistä peltiverhousta.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Auto- ja tilasäiliöhuoltorakennus ja rehuvarasto

Suunnittelija: Insinööritoimisto Savolainen Oy

Rakennuslupa: 2004–2008

Alkup. käyttötarkoitus: auto- ja tilasäiliöhuolto ja rehuvarasto

Nykyinen käyttötarkoitus: auto- ja tilasäiliöhuolto ja rehuvarasto

Kerrosluku: 1

Perusta: betoni

Runko: ranko

Kattomuoto: lape

Kate: konesaumattu pelti

Vuoraus: profiloitu pelti, betoni, teräslevy

Ulkovärit: harmaa ja ruskeanpunainen

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy, autohuolto Osuuskunta ItäMaito

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Tuotantolaitoksen porttien ulkopuolella Pekka Halosen tien varressa sijaitsevat huolto- ja rehuvarastorakennukset on rakennettu vuosina 2004–2008. Ne on verhoiltu harmaaksi ja ruskeanpunaiseksi maalatuin erilaisin metallilevyin. Ne edustavat 2000-luvulle tyypillistä varastorakentamista ja ovat alueen apurakennuksia.

NYKYTILANNE – Rakennukset

L4 – 4-tehdas varastoinen

Arkkitehti: Kari Pessa
RE-Suunnittelu Oy

Rakennuslupa: 2011

Alkup. käyttötarkoitus: tehdasrakennus ja varasto

Nykyinen käyttötarkoitus: tehdasrakennus ja varasto

Kerroslukku: 7

Perusta: betoni

Runko: betoni

Kattomuoto: tasa

Kate: huopa

Vuoraus: puhtaaksi muurattu punatiili, betoni, maalattu

teräslevy, elaksoitu alumiini, graafinen betoni

Ulkovärit: punatiili, harmaa, valkoinen

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

L4 eli 4-tehdas on rakennettu L1:n vuonna 1962 valmistuneen, Matti K. Mäkisen suunnitteleman varastosiiven paikalle. Siipi purettiin vuonna 2011. L4 sijaitsee aivan L1-tehtaan pohjoispuolella, joten L1 ja L4 saattavat vaikuttaa jopa samalta valtavalta rakennusmassalta.

Tehtaantieltä päin näkyvät L4:n komeat graafista betonia olevat julkisivujen korkeat porrassaiheet punatiilen keskeltä. Ne muodostavat muurimaisen näyttävän tuotantoalueen maamerkin kattilaitoksen piipun kanssa.

Varsinkin L4:n varastotiloissa näkyy nostotekniikan kehitys. 1950-luvun matala varastosiipi on matala ja pitkänomainen, kun nykyiset varastotilat puolestaan perustuvat nostotekniikkaan ja ovat hyvin korkeita ja tehokkaasti valaistuja. Uudessa varastohallissa on jatkettu moderneille rakennuksille tyypillistä vahvojen värien käyttöä esim. sisissä ovissa.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Kattilalaitos

Arkkitehdit: Kari Pessa, Ari Mäki-Marttunen
RE-Suunnittelu Oy

Rakennuslupa: 2011
Alkup. käyttötarkoitus: voimalaitos
Nykyinen käyttötarkoitus: voimalaitos
Kerrosluku: 5
Perusta: betoni
Runko: teräs
Kattomuoto: tasa
Kate: huopa
Vuoraus: profiloitu pelti, betoni, teräslevy
Ulkovärit: harmaa
Kunto: hyvä
Omistus: Valio Oy
Maanomistus: Valio Oy
Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Tuotantolaitoksen porttien ulkopuolella Tehtaantien varressa sijaitseva uusi kattilalaitos on rakennettu vuonna 2011. Se on ensimmäiseksi näkyvä rakennus Tehtaantieltä päin saavuttaessa alueelle. Voimalaitos edustaa tyypillistä 2000-luvun teollisuusrakentamista tummine peltiverhouksineen. Piippu on alueen maamerkkejä.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Maidon vastaanotto ja yhteiskäsittely

Arkkitehdit: Kari Pessa, Heikki Ilmorinne
RE-Suunnittelu Oy

Rakennuslupa: 2012

Alkup. käyttötarkoitus: maidon vastaanotto ja yhteiskäsittely

Nykyinen käyttötarkoitus: maidon vastaanotto ja yhteiskäsittely

Kerrosluku: 1

Perusta: betoni

Runko: betoni

Kattomuoto: tasa

Kate: huopa

Vuoraus: profiloitu pelti, betoni, lasi

Ulkovärit: harmaa

Kunto: hyvä

Omistus: Valio Oy

Maanomistus: Valio Oy

Suojelutilanne: ei suojeltu kaavalla

Maidon vastaanotto ja yhteiskäsittely -rakennus on rakennettu vuonna 2012. Sisätilat ja toiminnot on suunniteltu hygieenisyyden ehdoilla. Laboratorio- ja omavalvontatiloista on näköyhteys pesuhalliin. Pesuhalli on tarkoitettu maitoautojen pesuun ja tyhjennykseen. Tilaan tulee kauliasti luonnonvaloa eteläjulkisivun lasiseinän kautta.

Rakennuksen vieressä on tuotantolaitosalueen teräsaita ja portti. Portin kautta kulkee mm. alueen raskas liikenne.

NYKYTILANNE – Rakennukset

Puretut rakennukset

Puretuissa rakennuksissa ei käsitellä rakennustaiteellisilta arvoiltaan vaatimattomia tilapäisiksi tarkoitettuja varastotiloja eikä esim. pystysiiloja, joita on tarpeen mukaan rakennettu ja purettu. Puretuiksi rakennuksiksi lasketaan syksyn 2014 maastokäyntiin mennessä purettu rakennukset. Loppuvuodesta 2014 ja vuonna 2015 puretaan useita alueen rakennuksia.

Ennen maastokäyntiä purettuja rakennuksia:

Kerrostalo (asunnot + konttori)
suunnittelijat: Jermo ja Marjatta Laosmaa
1959–2006

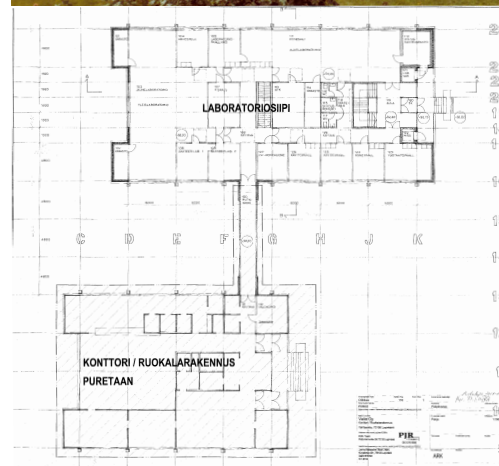
Rivitalo (B-asuntola)
suunnittelija: Matti K. Mäkinen
1963–2000

Konttori-ruokala (ei piirustuksia saatavilla)
suunnittelija: Matti K. Mäkinen
1978–2014

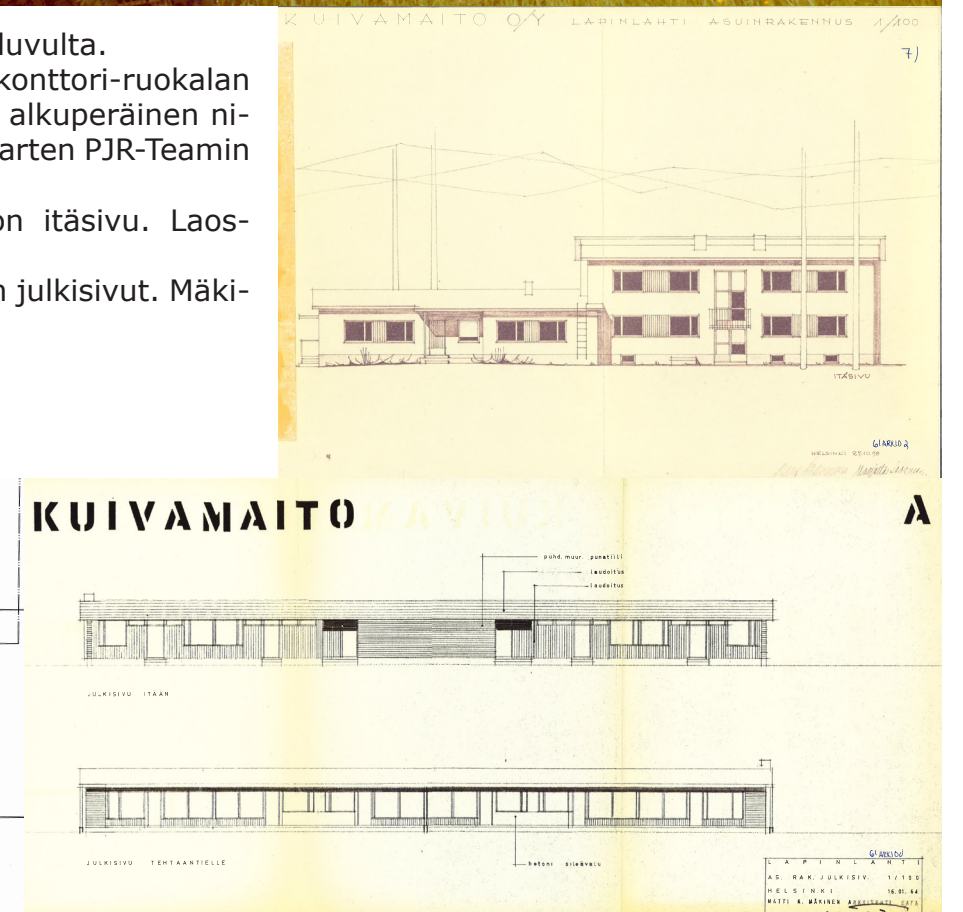
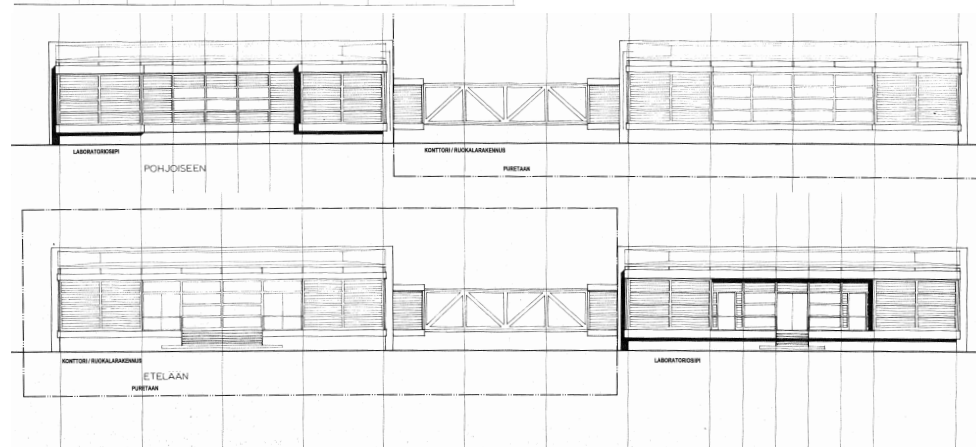
Maastokäynnin jälkeen purettuja rakennuksia:

voimalaitos-keskuskorjaamo
suunnittelijat: Jermo ja Marjatta Laosmaa, Matti K. Mäkinen ja Kaarina Löfström
1959–2014 (turpeenvastaanottoasema & öljysäiliöt vuonna 2014 ennen maastokäyntiä)

juustolan rivitalo
suunnittelija: Marjatta Laosmaa
1970–2014

Yllä: Vanhat valokuvat 1970-luvulta.
Vasemmalla: Laborion ja konttori-ruokalan pohjat sekä julkisivut, joiden alkuperäinen nimiö on korvattu purkulupaa varten PJR-Teamin nimiöllä. 2014.
Oikealla keskellä: Kerrostalon itäsiivu. Laosmaa & Laosmaa. 1958.
Oikealla alhaalla: B-asuntolan julkisivut. Mäkinen. 1964.

ARVOT JA PÄÄTELMÄT

Arvottamisen periaatteista

Valion Lapinlahden tuotantolaitos on paikallisesti ja maakunnallisesti merkittävä maidonjalostusteollisuuden edustaja. Tuotantolaitos on muuttunut ja tulee muuttumaan voimakkaasti juuri tuotannon ehdoilla.

Alueen kannalta tärkeintä on varmistaa toiminta tuotantolaitoksena. Tällöin rakennuskanta palvelee tuotantoa ja uudistuu sen ehdoilla.

Tuotannon ensijaisuuden periaate ei kuitenkaan vaikuta vuonna 2014 alueella olleiden rakennusten arvottamiseen. Rakennukset arvotetaan, vaikka ne olisivat saaneet purkuluvan. Näin saadaan näkökulmia menneeseen.

Osa aikanaan edistyksellisistä rakennuksista on erittäin huonossa kunnossa, joten niiden purkaminen on ymmärrettävää kunnan vuoksi. Kunnan vuoksi puretaan esim. laboratorio ja rivitalo, vaikka niihin ei kohdistu laajennuspaineita, kuten esimerkiksi tehtaisiin.

Osa rakennuksista on puolestaan rakennettu aikoinaan sellaiseen paikkaan, johon tehdas laajenee useita vuosikymmeniä myöhemmin. Tällöin vanha rakennus joutuu väistymään, vaikkei se kunnan puolesta välttämätöntä olikkaan. Näin käy osin L1:lle ja voimala-keskuskorjaamolle.

Arvottamisen kriteerit

Rakennusperintökohteet jaetaan kolmeen luokkaan eli valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin kohteisiin. Kohde tarkoittaa tässä selvityksessä yhtä rakennusta. Alue muodostuu useista kohteista eli rakennuksista.

Jaottelu valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin kohteisiin

Laki rakennusperinnön suojelusta jakaa kohteet valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin kohteisiin. Myös tässä selvityksessä käytetään samaa luokittelua. Valion tuotantolaitoksen alue on maakuntakaavassa arvotettu maakunnallisesti merkittäväksi. Alueen yksittäisten rakennusten arvottamista ei ole (vielä) tehty kaavassa, joten tämän selvityksen arvottamisessa puhutaan paikallisesti merkittävistä rakennuksista.

Laissa rakennuksen merkittävyys arvioidaan seuraavilla perusteilla:

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);
- 2) historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus);
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistaan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai

6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

Laki rakennusperinnön suojelemisesta määrää, että rakennus voidaan suojella, jos se on valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävä.

Kohteiden arvottamisessa on tässä työssä kiinnitetty huomiota rakennuksen arkkitehtoniin, historiallisiin ja ympäristöllisiin arvoihin. Historiallisina arvoina on tarkasteltu rakennusmateriaalien säilyneisyyttä ja käyttötarkoituksen luontevuutta suhteessa rakennukseen, ei henkilöhistoriaa tai tapahtumia.

Perusteluissa on keskitytty kaupunki- tai taajamakuvaliseen tarkasteluun. Arvottamisessa kokonaisuus on ollut yksityiskohtaisia ominaisuuksia tärkeämpää.

Kohteen tai alueen merkittävyyttä on arvioitu työssä seuraavilla perusteilla. Samoilla perusteilla (kohdat 1–6) arvioidaan rakennusten merkittävyyttä myös laissa rakennusperinnön suojelemisesta. Arvottamisessa käytetty pisteytys ja sen perusteet ovat FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy:n omaa tulkintaa.

Harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus)

- 2 Edustava rakennustyyppinsä yksilö, ainutlaatuinen, ei muutoksia tai muutokset tukevat kokonaisuutta.
- 1 Tyypillinen, mahdolliset muutokset eivät häiritse kokonaisuutta.
- 0 Tavanomainen, merkityksetön

ARVOT JA PÄÄTELMÄT

Historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus);

2 Tyypillinen kaupunkikuvallisesti ja tärkeä osa paikan hengen (genius logi) kannalta.

1 Rakennuksen tai ympäristön muutosten vuoksi merkitys osana kokonaisuutta on vähentynyt.

0 Rakennus poikkeaa ympäristöstään merkittävästi eikä tue kokonaisuutta.

Aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);

2 Säilyttänyt roolinsa osana kaupunkirakennetta tai alueen sisäistä kokonaisuutta. Rakennus on tärkeä osa kokonaisuutta.

1 Rakennuksen rooli on osittain muuttunut tai heikentynyt osana kokonaisuutta.

0 Rakennus on menettänyt merkityksensä osana kokonaisuutta tai se on ollut alun perinkin vähäinen.

Alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);

2 Hyvin säilynyt ja rakennuksen ominaispiirteet ovat selkeästi tunnistettavissa

1 Tavanomainen, rakennuksen ominaispiirteet ovat muuttuneet mutta tunnistettavat

0 Rakennuksen ominaispiirteet eivät ole tunnistettavat tai sillä ei ole identiteettiä.

Merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus);

2 Rakennus ilmentää selkeästi tiettyä tapahtumaa, il-

miötä tai henkilöä.

1 Rakennus liittyy etäisesti johonkin tiettyyn ajan-jaksoon tai tapahtumaan.

0 Rakennuksella ei ole historiallista merkitystä osana mitään tapahtumaa, ilmiötä tai henkilöä.

Näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

2 Rakennuksen eri vaiheet ovat hyvin luettavissa sen rakenteissa ja rakennusosissa ja ilmentävät hyvin omaa aikaansa.

1 Rakennusta on uudistettu voimakkaasti, muutettu materiaaleja ja/tai rakennusosia.

0 Ei rakennusajankohdan tai vaiheiden tuomaa merkitystä.

Kokonaispisteet

(yhteensä 0–4 pistettä)

Arkkitehtonisilta, historiallisilta ja ympäristöarvoiltaan **vaatimaton** kohde

(yhteensä 5–8 pistettä)

Arkkitehtonisilta, historiallisilta ja ympäristöarvoiltaan **tavanomainen** kohde

(yhteensä 9–12 pistettä)

Arkkitehtonisilta, historiallisilta ja ympäristöarvoiltaan **tärkeä** kohde, pisteet 11–12 **erityisen tärkeä**

Kohteen tai alueen pisteytys annetaan yhteenlaskettuna pistemääränä.

Säilyneisyys

Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen rakennuskannan säilyneisyyttä kannattaa tarkastella rakennusten ulkoasun ja sisätilojen osalta erikseen, sillä useiden rakennusten sisätiloihin ei pääse (esim. hygienian tai huonon kunnon vuoksi. 1990–2010-luvuilla rakennettujen rakennusten säilyneisyyttä ei tarkastella, koska rakennukset ovat (vielä) liian nuoria arvotettavaksi.

Ulkoasultaan suurin osa rakennuksista on kokenut monenlaisia laajennuksia tai muutoksia. Sisätiloissa on myös hyvin tai kohtuullisen alkuperäisessä asussaan säilyneitä tiloja, esim. portaikkoja tai tuotantoa avustavia tiloja (toimistotiloja, korjaamo yms.), joihin ei ole kohdistunut muutospaineita. Kuitenkin suurin osa sisätiloista (tehdas-tilat) on muuttunut täysin.

ULKOTILAT:

Alkuperäistä: puhtaaksi muurattuja tiilijulkisivuja, muita julkisivuja, lasitiilipintoja, ulko-ovia ja -portaita, ikkunoita, rakenteita. Ulkoapäin (ainakin osin) säilyneitä rakennuksia: sauna, laboratorio, L1:n vanhimmat osat, L2, L3, voimalaitos-keskuskorjaamo, juustolan rivitalo.

Muutoksia: lukuisat laajennukset ja julkisivumuutokset, alkup. lasitiiltä korvaavat materiaalit, piharakenteita, piha-alueet, uusia materiaaleja (esim. metallilevyverhouksissa)

SISÄTILAT:

Alkuperäistä: sisäportaita tai -portaikkoja, pintamateriaaleja, detaljeja, joitain sisätiloja osittain (sauna, L1:n 1958 varastosiiپی, jauhevarastot, laboratorio, voimalaitos-keskuskorjaamo, juustolan 1982 muutokset), värejä

Muutoksia: uusia pintamateriaaleja sisätilamuutoksissa, uusia rakennusosia tarpeen mukaan, tehdas-tilat usein täysin muutettuja esim. verrattuna 1970-lukun asuun.

ARVOT JA PÄÄTELMÄT

Valion Lapinlahden alueen arvottaminen – tilanne syksyllä 2014

- Erityisen tärkeä**
Rantasauna, 12 pistettä
Juustolan vuoden 1982 julkisivu, 11 pistettä
Laboratorio, 11 pistettä

- Tärkeä**
Voimalaitos-keskuskorjaamo, 10 pistettä
Rivitalo, 10 pistettä
L1:n vanhimmat osat, 9 pistettä
L2, 9 pistettä
L3, 9 pistettä
Juustola, 9 pistettä

- Tavanomainen**
Jauhevarastot 3 & 4, 6 pistettä

- Vaatimaton**
Rannan pumppaamot, 4 pistettä
L1:n pesuhallit, 4 pistettä

- Maisemallisia arvoja**
Rannan puusto
Juustolan ja L3:n väliset männyt
Rivitalon ympäristö

- Ei arvoteta (vielä)**
Auto- ja tilasäiliöhuoltorakennus & rehuvarasto
Jätekatos
Käyttöhyödykekeskus
L1:n uudet osat
Maidon vastaanotto ja yhteiskäyttö
Kattilalaitos
L4 varastoineen

ARVOT JA PÄÄTELMÄT

Valion Lapinlahden alueen arvottaminen – puretut rakennukset tai niiden osat merkitty

- Erityisen tärkeä**
Rantasauna, 12 pistettä
Juustolan vuoden 1982 julkisivu, 11 pistettä
Laboratorio, 11 pistettä
- Tärkeä**
Voimalaitos-keskuskorjaamo, 10 pistettä
Rivitalo, 10 pistettä
L1:n vanhimmat osat, 9 pistettä
L2, 9 pistettä
L3, 9 pistettä
Juustola, 9 pistettä
- Tavanomainen**
Jauhevarastot 3 & 4, 6 pistettä
- Vaatimaton**
Rannan pumppaamot, 4 pistettä
L1:n pesuhallit, 4 pistettä
- Maisemallisia arvoja**
Rannan puusto
Juustolan ja L3:n väliset männyt
Rivitalon ympäristö
- Ei arvoteta (vielä)**
Auto- ja tilasäiliöhuoltorakennus & rehuvarasto
Jätekatos
Käyttöhyödykekeskus
L1:n uudet osat
Maidon vastaanotto ja yhteiskäyttö
Kattilalaitos
L4 varastoineen

ARVOT JA PÄÄTELMÄT

Erityis- ja ominaispiirteitä

Valion Lapinlahden tuotantolaitoksen alueen arkkitehtuurissa on selviä jatkumojia mm. materiaalien käytössä sekä arkkitehtuurin eri aikojen tyyleissä. Lapinlahden tuotantorakennuksissa on selvästi suosittu uusinta uutta sekä arkkitehtuurissa että rakennustekniikassa. Tekniikan kehitys näkyy alueella voimakkaasti mm. rakennusten korkeudessa ja laajentumisessa.

Lapinlahden Valion tuotantolaitoksen alueen rakennuskannan erityispiirteenä on aikansa uusimman arkkitehtuurityylin suosiminen ja nimekkäiden arkkitehtien suunnittelutyö. Ulkoarkkitehtuurissa ovat näkyvissä selvästi aikansa tyyli-ihanteet, rakennustekniset mahdollisuudet ja erityisesti tehdasrakennusten tekniset vaatimukset, sillä tehtaat on suunniteltu tuotannon ehdoilla. Punatiili ja metalli materiaaleina yhdistävät monia rakennuksia, samoin tehtaiden suuri koko ja korkeus. 1960- ja 70-lukujen modernismi on alueelle tyyppillistä arkkitehtuuria. 1980-luvun tekno-utopistisen arkkitehtuurin näyttävänä tehdasalueen edustajana on juustolan pääjulkisivu.

Tuotantolaitoksen alue muodostaa ajallisesti kerroksellisen kokonaisuuden, joka on muuttunut vuosien saatossa jatkuvasti. Vuosina 2014–2015 on tapahtunut valtavasti muutoksia, sillä viimeisimmät 1950-luvun lopun alkuperäiset tehdasrakennukset puretaan rakennettavan L5-tehtaan tieltä (L1:n alkup. osia ja voimalaitos-keskuskorjaamo). Osalle 1970-luvun rakennuksista on haettu purkulupa huonon, jopa terveydelle vaarallisen kunnon vuoksi (juustolan rivitalo, laboratorio). Tällöin vanhimmiksi alueen rakennuksiksi jäävät L2 ja rantasauna

Lapinlahden Valion tuotantolaitos on vuoden 2015 muutosten jälkeenkin maakunnallisesti merkittävä alue, joka sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla Onkiveden rannalla.

Suosituksia

Uutta suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon aiempien tehdasrakennusten moderni arkkitehtuuri ja tyyppillisten materiaalien käyttö, varsinkin punatiili. Lapinlahden alueen rakennukset on edustavat suunnitteluaikeensa uutta arkkitehtuuria. Tämän periaatteen olisi hyvä toteutua myös tulevaisuudessa. Esim. 4-tehdas punatiiliseen ja graafisine betonijulkisivuineen on hyvä esimerkki alueen ominaispiirteiden ja nykyhetken materiaalien yhdistämisestä.

Tulevan arkkitehtisuunnittelun tulisi olla yhtä laadukasta, innovatiivista ja harkittua kuin aiemminkin. Tehdasrakennuksissa kannattaisi välttää pelkkiä suuria harmaaksi maalattuja metallijulkisivuja, jotta punatiili tai muu uusi materiaali pääsisi käyttöön alueen perinteen mukaisesti.

Lapinlahden Valion tuotantolaitoksen alueella on useita paikallisesti merkittäviä rakennuksia. Osaa kohtaa purkaminen eri syistä, mutta osa voidaan suojella esim. asemakaavalla. Varsinkin rantasaunan merkitys alueen kokeilevan futuristisen arkkitehtuurin edustajana on suuri, sillä sauna jää ainoaksi tyylin edustajaksi alueen muutoksessa. Rantasaunan ulkomuoto ympäristöineen ja alkuperäisasuiset sisätilat ovat erityisen arvokkaita.

Sauna voitaisiin rajata tehdasalueen aidan ulkopuolelle siten, että sinne pääsisi myös kulkematta tehdasalueen kautta. Aitaukseen voidaan säilyttää, mutta kulkureitti voisi kulkea myös Pumppaamorannantiestä jatkuvana pihatienä. Aitauksen ja kulkureitin linjausvaihtoehtoja voidaan pohtia myöhemmin.

Samoin juustolan 1980-luvun pääjulkisivu on merkittävä. Julkisivu liittyy tyyllisesti myös Valion muihin 1970–1990-luvun tekno-utopiavaikutteisiin toimitilarakennuksiin, kuten Valion pääkonttoriin (Valion Pitäjämäen alueen rakennushistoriaselvitys 2003, 11). Asemakaavassa voidaan pohtia juustolan pääjulkisivun suojelua korjaustoimet sallien.

Piha-alueilla rannan puusto ja rantasaunan kaunis ranta tulisi säilyttää vehreänä. Piha-alueiden suunnittelua voidaan jatkaa suurten purku- ja rakennustöiden jälkeen. Esim. Tehtaantien pysäköintialue on rakennettu laadukkaasti pensaineen ja pihlajoineen, ja samaa linjaa voidaan jatkaa piha-alueilla. Myös jalankulkureitit ja niiden valaistus toteutettu harkitusti. Piha-alueelle tulisi palauttaa patsas, joka on ollut Matti K. Mäkisen suunnittemalla paikalla.

Suosituksia lyhyesti:

- uusien rakennusten laadukas ja innovatiivinen arkkitehtuuri ja suunnittelu
- perinteen jatkamisen mm. materiaalien käytössä
- rantasaunan suojelu (asemakaavassa tai muuten, tehdasalueen aitauksen ja kulkureittien pohtiminen)
- juustolan 1980-luvun pääjulkisivun mahdollinen suojelu (asemakaavassa tai muuten)
- rannan ja tehdasalueen puuston säilyttäminen, laadukkaan piharakentamisen linjan jatkaminen
- patsaan palautus piha-alueelle

LÄHTEET

Painetut ja painamattomat lähteet

Avanto Arkkitehdit Oy (arkkitehdit Ville Hara ja Anu Puustinen): Valio Pitäjänmäen rakennushistoriaselvitys, 2013.

Korhonen, Paavo. Kuivamaito 1952–1993. Tausta, synty, kehityskaari mukana olleiden kertomana. 1993.

Korhonen, Paavo, Breilin, Kauko & Vilén, Olli. Osuuskunta Yhteisjuustola Lapinlahti. Synty ja kehitys 1968–1992 mukana olleiden kertomana. 1994.

Nevalainen, Kari & Valtanen, Irmeli. Maastokäynnin keskustelut. 2014.

Perko, Touko: Valio ja suuri murros. Otava, 2005.

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys. Osa 2. 2011: 106–108. [http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/tietopalvelu/julkaisut/Kulttuuriymparistoselvitys_netti.pdf, viitattu 31.11.2014]

Pohjois-Savon liitto: Pohjois-Savon maakuntakaava 2030. Maakuntakaavaselostus. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:67, Kuopio. 2013.

RE-Suunnittelun www-sivut 2015 [<http://www.re-suunnittelu.fi/fi/historia>, viitattu 2.2.2015]

Kuvalähteet

Vanhat valokuvat Valion Lapinlahden tehtaiden valokuva-albumit. Kuvaajat tai tarkat kuvausvuodet eivät tiedossa.

Maastokäynnin 22.9.2014 valokuvat. Jaana Tahkokorpi.

Ilmakuvia Lapinlahden kunnalta.

Karttalähteet

Maanmittauslaitoksen Vanhat painetut kartat -sivusto. Karttalehti 333205, peruskartta v. 1973, kartoitus tehty 1968-1969. [<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>, viitattu 2.2.2015]

Karta öfver Finland : Sektionen D4 : sydöstra delen af Uleåborgs län med norra delen af Kuopio län. 1863. Heikki Rantatupa – Historialliset kartat -sivusto. [http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/yleiskartat/suomen-yleiskartta-1864-1873/@@mapview?handle=hdl_123456789_18598 Heikki Rantatupa, viitattu 2.2.2015]

